

UNIVERSIDAD DEL CEMA
Buenos Aires
Argentina

Serie
DOCUMENTOS DE TRABAJO

Área: Ciencia Política

**MELYIK ÁLLAM, MELYIK NEMZET? ÁLLAMOK ÉS
NEMZETI IDENTITÁS EURÓPÁBAN, DÉL-
AMERIKÁBAN ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN, 1750-
1930 KÖZÖTT**

Fernando Lopez-Alves

Abril 2013
Nro. 510

ISBN 978-987-1062-84-3
Queda hecho el depósito que marca la Ley 11.723
Copyright - UNIVERSIDAD DEL CEMA

www.cema.edu.ar/publicaciones/doc_trabajo.html
UCEMA: Av. Córdoba 374, C1054AAP Buenos Aires,
Argentina ISSN 1668-4575 (impreso), ISSN 1668-4583 (en
línea)

Szerkesztő: Streb; asistente editorial: Valeria Dowding <jae@cema.edu.ar>

Lopez Alves, Fernando

Melyik állam, melyik nemzet? Államok és nemzeti identitás Európában, Dél-Amerikában és az Egyesült Államokban 1750-1950 között. - 1a ed. - Buenos Aires : Universidad del CEMA, 2012.

58 p. ; 22x15 cm.

ISBN 978-987-1062-84-3

1. Ciencias Políticas. I. Título

CDD 320

Fecha de catalogación: 13/12/2012

FERNANDO LOPEZ-ALVES
A SZOCIOLÓGIA, A GLOBÁLIS ÉS NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK PROFESSZORA
University of California Santa Barbara
Lopez-al@soc.ucsb.edu

Universidad del CEMA, rendszeres
vendégprofesszor. Igazgató, CIPNE.
felopezal@ucema.edu.ar

Research Paper sorozat

**MELYIK ÁLLAM, MELYIK NEMZET? ÁLLAMOK ÉS NEMZETI IDENTITÁS
EURÓPÁBAN, DÉL-AMERIKÁBAN ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN, 1750-
1930.**

Ez az írás annak az érvelésnek a rövid változata, amelyet egy készülő, hasonló címet viselő könyvben fogok kifejteni. Tekintettel a számos érintett esetre és a kiválasztott időszak hosszára, nem térek ki a konkrétumokra sem a vizsgált régiók, sem az egyes országok nemzeti történelmének tekintetében. Inkább a fogalom meghatározására, a fő kérdésekre és az érvelés logikájára koncentráltam.

A nézetek személyesek, és nem feltétlenül képviselik az Universidad del Cema álláspontját.

Absztrakt

A szociológia, a politikatudomány, a történelem és az antropológia csaknem két évszázada jelentős kutatásokat folytat az állam, a nemzet, a nacionalizmus és a nemzeti identitás témakörében. Az igen figyelemre méltó mennyiségű tudás és intelligens elméletalkotás ellenére számos kérdést újra kell vizsgálni, és átfogóbb összehasonlító munkára van szükség. Itt egy olyan érvelést kínálok, amely három olyan területet érint, amelyeket ritkán, vagy egyáltalán nem hasonlítanak össze: Nyugat-Európa, Dél-Amerika és Észak-Amerika (különösen az Egyesült Államok). Az időszak a tizenhatodik századtól az 1930-as évekig terjed, de én különösen az 1750-es évektől kezdődő korszakra összpontosítok. A vizsgált időszak hossza lehetővé teszi a változók közötti összefüggések tesztelését hosszú időszakokon keresztül.

Először is, újragondolom a "nemzet" fogalmát, és hangsúlyozom, hogy a nemzetek éppúgy intellektuális konstrukciók, mint kulturális és elképzelt konstrukciók. Másodsor, hangsúlyozom a nemzet állami *konceptualizálását*, mint a nemzeti identitás konstrukciójához kapcsolódó kulcsfontosságú független változót. Harmadsor, a nyelvfilozófia néhány megállapítását hozom fel arra vonatkozóan, hogy az államok hogyan konceptualizálják a nemzeteket és hogyan építik fel a nemzeti identitással kapcsolatos nyilvános diskurzusukat. Negyedszer azt állítom, hogy más fontos tényezők, például a nemzeti közösség kulturális, etnikai és nyelvi jellemzői helyett a nemzeti identitás konstrukciója inkább a bürokráciák (Max Weber értelmében vett) modernizációjától és a közszolgálat jellemzőitől függ. Különösen érdekel, hogy a modern bürokráciák hogyan intézményesítik a jelentést.

Végül azt javaslom, hogy a "nemzetállam" és a "nemzetállam" kifejezések inkább az állam elméletéhez járultak hozzá, mint az államok és nemzetek közötti kapcsolatok elméletéhez. Ezért újradefiniálom ezeket a fogalmakat, és egy harmadik fogalommal ("*állam-nemzet*") egészítem ki őket, hogy jobban megragadják az összehasonlított régiókban az államok és nemzetek közötti kapcsolatokat. Az államok és nemzetek közötti kapcsolatot a *társfüggőség* viszonyaként azonosítom, és azt állítom, hogy a társfüggőség különböző típusai különböző típusú politikai rendszerek megszilárdulásához kapcsolódnak. Az elmúlt két és fél évszázad során az államok és nemzetek közötti társfüggőség fokozatosan erősödött, a globalizáció hullámvölgyei, a nemzetközi konfliktusok különböző típusai és a világgazdasági ciklus változásai ellenére.

"Általánosan elfogadott nézet, hogy sok kijelentésnek látszó megnyilatkozásnak vagy egyáltalán nem, vagy csak részben célja a tényekre vonatkozó egyszerű információk rögzítése vagy közvetítése... Vajon a (valaminek) a kimondása azzá teheti-e? Akkor mondhatunk-e ilyeneket: "Házasodni annyi, mint néhány szót mondani", vagy "Fogadni annyi, mint egyszerűen mondani valamit"? Egy ilyen tanítás elsöre furcsán, sőt komolytalanul hangzik, de kellő biztosítékokkal talán egyáltalán nem is lesz furcsa." Austin, J. L. (1975) How to do Things with Words, Második kiadás, Harvard University Press, 7. o.

Legalábbis a XVIII. század óta a *nemzet* fokozatosan a politikai és társadalmi hatalom egyik fő forrásává vált. E sorok írásakor a nemzetközi szervezetek, a globális fórumok és a kormányok egyaránt elfogadták és bátorították azt a felfogást, hogy a nemzeti közösségek a politikai, intézményi és kulturális tájképek tagadhatatlan és megkerülhetetlen adatát képezik. Valójában a kormányok tekintélye és kormányzati legitimitásuk a kormányzás

attól függ, hogy harmonikus kapcsolatot tartanak-e fenn nemzeti közösségükkel/közösségeikkel. Ha a nemzetek és államok közötti összhang meggyengül, akkor számíthatunk arra, hogy polgári konfliktusok törnek ki, a szuperhatalmak aggódnak, az ENSZ pedig visszafogottságra ösztönöz. Ahelyett, hogy aláássa a nemzetek hatalmát, a huszonegyedik századi kapitalizmus inkább növelte a nemzetek befolyását.

A kollektív nemzeti identitások minden eddiginél szorosabban kapcsolódnak az egyéni identitásokhoz, olyannyira, hogy az emberek világszerte úgy vélik, hogy személyes jólétük a nemzetük jólététől függ. A nemzeti történelmek megírását és a nemzeti értékek, szokások, kultúrák és életmódok védelmét nemcsak értelmiségiek és alulról szerveződő szervezetek, hanem falvak, városok, megyék, regionális kormányok és nemzetállamok is felkarolták. A nemzetek nem csak intellektuális, kulturális és etnikai konstrukciók. Olyan politikai és intézményi gyakorlatokat materializálnak, amelyek konkrét, az országok társadalmi és gazdasági életébe beivódott mindennapi valóságot teremtenek. A nemzetek valóban nem jelentenek többé "kivételt" a világtörténelemben. ¹ A mi világunkban valójában ők adják a történelem anyagát .

A huszadik században a nemzetek jogairól és különösen a nacionalizmus hatásáról szóló viták sokszor a tudományos napirendek hátsó fertályára kerültek. A reálpolitikában azonban ezek a kérdések soha nem veszítették el központi szerepüket. Az államok és a nemzetek közötti változó kapcsolatokkal kapcsolatos problémák, és különösen a nemzetek saját államuk kialakításához való jogai állandóan foglalkoztatták őket. Az elmúlt évtizedekben, különböző diskurzusok és címkék alatt a kormányok és a nemzetközi szervezetek egyaránt megpróbálták megerősíteni az államok és a nemzetek közötti kongruenciát. Részben a demokrácia terjedésének következménye az az állítás, hogy az egyezőség megkönnyíti a kormányzást. Más tényezők is szerepet játszanak azonban. Az 1990-es évek eleje óta és a Szovjetunió bukását követően a tudományos irodalom, az újságírók és a világ vezetői rámutattak a nemzetek és államok közötti harmonikus kapcsolatok kiépítésének fontosságára, mint a világbéke felé vezető szükséges lépésre. Vannak szilárd

¹ Az, hogy a nemzeteket még mindig "kivételnek" tekinthetjük-e, bizonyára a vizsgált történelmi idővonalától függ. A nemzetek kivételességéről lásd McNeill, William H. (1986) Polyethnicity and

National Unity in World History, Toronto, University of Toronto Press, pp 28-30.

az állítás mögött meghúzódó okok. Valamelyest hasonlóan a nemzetek jogairól szóló tudatosság terjedéséhez, amely a XIX. század végét és a XX. század első évtizedeit jellemezte, a XX. század első felében az etnikai-nemzeti konfliktusok ismét uralják a politikai diskurzust. A tudományos irodalom sem maradt közömbös e fenyegető szindróma iránt. Sőt, az utóbbi évtizedekben ez a konfliktustípus arányosan magasabb szintet ért el más konfliktustípusokhoz képest, beleértve az első világháborút megelőző évtizedeket is.

A nemzetek, a nemzeti identitás és a nacionalizmus központi szerepe magától értetődő abban a tényben, hogy napjainkban a legtöbb háborút vagy olyan nemzetek vívják, amelyek saját államot akarnak, vagy olyan etnikai és vallási csoportok, amelyek ugyanazon államon belül független nemzetté akarnak válni. Andreas Wimmer nemrég jelentetett meg egy tanulságos könyvet, amelyben többek között pontos számadatokat közöl a háborúk jelenlegi etnonacionalizálódásáról és a modern nemzetállamok progresszív háborús jellegéről.² A közel-keleti, afrikai és más közel-keleti terrorizmus és a kíméletlen konfliktusok az erőforrások elosztásával összefüggő belső, regionális és külső háborúkat fejeznek ki. Ugyanakkor az ilyen típusú konfliktusokat az etnikai, vallási és politikai alapú *nemzeti* és/vagy közösségi lojalitás különböző felfogásai közötti összecsapások is táplálják.

Nem véletlen, hogy világszerte egyre több helyi, regionális és szövetségi kormány támogatja a nemzet fogalmának, elképzelésének és gondolkodásának gazdagabb és változatosabb formáit tartalmazó nyilvános diskurzust. Az elmúlt három évtizedben a hatóságok rituálissá tették a kollektív emlékek, az őshonos különlegességek, a nemi identitások és számos olyan tevékenység fontosságát, amelyek állítólag hozzájárulnak a nemzet jobb megjelenítéséhez, érzékeléséhez és szimbolizálásához. Egyes kormányok a nemzeti történelem megírását is támogatták, míg az alapítványok megnövelték a népek ősi hátterének kutatására szánt támogatásokat.³ A városi tanácsok

² Wimmer, Andreas. 2013. A háború hullámai: nacionalizmus, államalakulás és etnikai kirekesztés a modern világban. Cambridge University Press, lásd különösen az 1.2. ábrát és a 3-5. oldalt.

³ Hozzá kell tenni egy sor olyan oktatási politikát, amelyek célja az alapvető mítoszok, identitásszimbólumok, nemzeti kultúra, nyelv, faj, származás és etnikai hovatartozás felülvizsgálata.

szorgalmasan őrzi a *nemzeti* és városi tereket, és gondozza a nemzetet szimbolizáló nevezetességeket.⁴ A nem kormányzati szervezetek és a felsőoktatási intézmények is rendelkeznek az identitás megőrzésére irányuló, szokásosan dicsért politikával.⁵ Összefoglalva, az elmúlt két évtizedben az államok mind a magban, mind a periférián jelentős költségvetési előirányzatokat, időt és erőfeszítéseket fordítottak a közpolitika kialakítására azzal a céllal, hogy meggyőzzék a polgárokat arról, hogy a kormányok valóban törődnek a nemzettel, és hogy aktívak a nemzeti örökség megőrzésében. Az államoknak - hangzott el határozottan - "nem szabad átadniuk a hagyományokat és a kulturális értékeket sem az időnek, sem a külföldi befolyásnak".⁶ Nem csak a kormányok érdekeltek a nemzeti identitás előmozdításában. A Világbank, az Amerika-közi Fejlesztési Bank vagy az IMF általában a nemzeti identitást és a nemzeti örökségeket teszi a beszélgetés fontos részévé.⁷ Ez még nyilvánvalóbb az ENSZ napirendjén, amelynek már a neve is azt a gondolatot közvetíti, hogy a szervezet olyan szereplőkből áll, akik a nemzetek és államok egységét képviselik.

A nemzetek központi szerepet játszottak a politikai döntéshozatalban, de a tudományos irodalomban nem hódítottak hasonló központi szerepet. Bizonyára sok tudós elismerte a nemzetek fontosságát és a globális rendszerben való mindenütt jelenlévő jellegüket, de anélkül, hogy igazán középpontba helyezték volna őket. Az irodalom inkább a nacionalizmusra, vagyis a nemzet védelmére, valamint az ideológiára és a kollektív cselekvésre összpontosított, amelyet ez a védelem generálhat. A szakirodalom összefoglaló áttekintése azt mutatja, hogy a legtöbb munka vagy a nemzetet veszítette szem elől annak érdekében, hogy tanulmányozhassa

⁴ Az elmúlt három évtizedben Európában, Latin-Amerikában és másutt a helyi önkormányzatok és városi tanácsok olyan "kulturális tevékenységeket" (fesztiválok, felvonulások, katonai multságok, vallási ünnepek és így tovább) támogattak, amelyek állítólag felélelték az egyébként veszélyeztetett nemzeti identitást és az ország "társadalmi nemzeti tőkét".

⁵ A nemzeti kultúrák legjobbait megtestesítő, neves személyiségek - például az alapító atyák, hősök és példamutató polgárok - életrajzainak népszerűsége szintén jelzi ezt.

⁶ Mariano Rajoy spanyol miniszterelnök sajtótájékoztatója 2012. október 10-én, a francia elnökkel, Francois Hollande-dal Párizsban tett látogatása alkalmából.

⁷ A nemzetek jogai, a nacionalizmus és a nemzeti identitás olyan kérdések, amelyek általában napirendre kerülnek, amikor a globális rend, az államhatalom, a globalizáció, a gazdasági fejlődés, a demokrácia, a határviták, a legitimitás, az alulról jövő döntéshozatalban való részvétel, a polgárháborúk és a regionális

konfliktusok kerülnek megvitatásra. Lásd Világbank Világjelentés, 2000-2011.

nacionalizmus, vagy elmosódó határokat húzott a kettő között. A nemzeteket vagy a nacionalizmus megtestesüléseként, vagy a nacionalizmusba ágyazott entitásként, vagy a nacionalizmus melléktermékeként értelmezték. A nacionalizmus ezért több írást inspirált, mint maguk a nemzetek. Azonban a nemzetek és az elképzelésük módja ahelyett, hogy a nacionalizmus epifenoménjei lennének, inkább az identitásépítés fő motorját jelentik.

Azt állítom, hogy a nemzetek konceptualizálása (és nem csak a nemzetek képzelete) alakította a nemzeti identitást és a nacionalizmust. Azt javaslom, hogy a nacionalizmus, még ha a kollektív cselekvés és az ideológia megteremtésével saját dinamikát is generál, ezekből a konceptualizációkból ered. A nemzetek konceptualizálása, mint látni fogjuk, *performatív* nyelvi aktusok formájában jelenik meg, abban az értelemben, ahogy J. L. Austin fogalmazott How to do Things with Words című művében.

A nemzetek, a nacionalizmus és a nemzeti identitás jelenlegi jelentősége egy hosszú történelmi folyamat eredménye, amelyet az alábbiakban összehasonlító jelleggel vizsgálok. A nemzetek régóta a közösségi élet olyan formáit képviselik, amelyek feltételezik a nép, az állam, a terület és a kultúra közötti összhangot. Ezt az összhangot azonban csak részben vizsgálták, és többet feltételeztek, mint amennyit bizonyítottak. A mai nemzetek egyértelműen multikulturálisak, és ez mégsem új fejlemény.

A multikulturalizmus a nemzeti közösségek alapvető és elkerülhetetlen összetevője a modernitás előtti korszak óta; mégis, elhangzott az az érv, hogy a nemzetek multikulturális jellege akadályozza a nemzetek létét. Valóban azt állították, hogy a közös etnikum által egyesített kisebb nemzetek jelentik a nemzetek ideális és olykor egyetlen megtestesülését.⁸ Egyes multikulturális érvek odáig mentek, hogy azt hangsúlyozták, hogy mivel minden nemzet sokszínű, nem létezhet teljesen egységes nemzeti identitás. A saját felvetésem az, hogy annak ellenére, hogy a különböző csoportok/egyének számára a nemzet mit jelenthet, és hogy a sokféleség elkerülhetetlen identitásütközéseket generálhat, a nagy közösségek valójában *nemzetként* jelentek meg, és továbbra is azok maradnak a jövőben is.

⁸ Connor, Walker, (1987) "Ethnonationalism" in Myron Weiner and Samuel Huntington (szerk.) Understanding Political Development, HarperCollins, pp 196-221; lásd még 1994 Ethnonationalism, New Jersey, Princeton University Press.

elmélet és gyakorlat az állam egységesítő politikája miatt. Amint látni fogjuk, nem vagyok egyedül az ilyen érveléssel; látni fogjuk azonban azt is, hogy az alább javasolt összehasonlítások megkérdőjelezzik a tiszteletreméltó megállapításokat, és érdekes fordulatokat adnak ehhez a gondolatmenethez.

Empirikus bizonyítékok azt mutatják, hogy az összetartozás érzésének megteremtésére irányuló állami politikák hiányában nem lenne "nemzeti identitás", amelyért birkózni kellene. Én a nemzeti identitáson a nemzetnek nevezett nagyobb közösséghez való tartozás bizonyos fokú öntudatának megszilárdulását értem. Azt állítom azonban, hogy "a nemzetek közösségének" vagy annak, amit egyes szerzők "a horizontális szolidaritás közösségeként" értelmeznek, létezése nem spontán módon alakul ki.⁹ A nemzeti öntudatot valamilyen módon meg kell határozni és konceptualizálni kell ahhoz, hogy megszilárduljon. Az öntudatnak valamiről kell szólnia. Ezt a "valamit" így vagy úgy meg kell határozni, hiszen azt jelenti, amit a nemzet tagjai közösnek gondolnak, amiről meggyőzték őket, hogy közösek, vagy amiről kényszerítették őket, hogy ezt higgyék. Az identitást generáló társadalmi gyakorlatok tehát egy nagyobb egész valamilyen fogalomalkotásán és meghatározásán alapulnak. Ez a fogalomalkotás és a modern nemzeti identitás megalkotása nagyrészt az állam kezébe került (a konkrétumokért lásd az alábbi 2. ábrát).

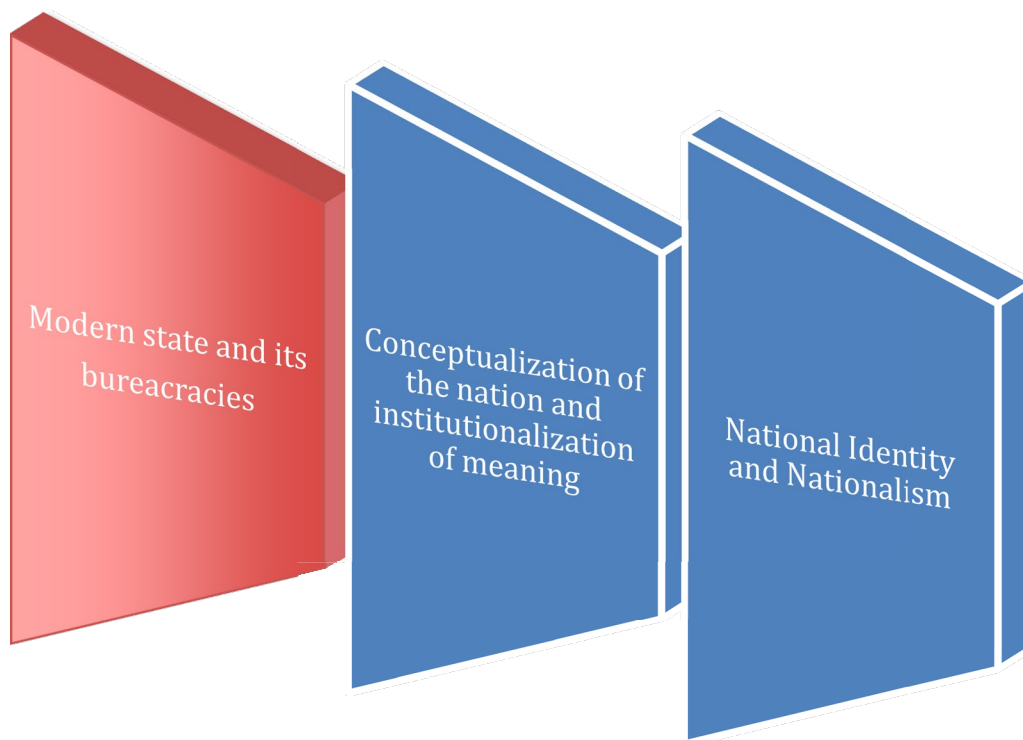
Legalábbis nyugaton az államok olyan történelmi, kulturális, intézményi és fizikai tereket hoztak létre, ahol a különböző kultúrák és etnikumok élhetnek és kölcsönhatásba léphetnek egymással. Mindezt egy nagyobb, az állam által strukturált és létrehozott, feltételezett identitás kontextusában tették. Más szóval, az állam által létrehozott kulturális, szimbolikus és fizikai konstrukciók egyesítik a lakosságot *a nemzetben*.

A közösségek azon erőfeszítései, hogy érvényesítsék egyéniségüket, elszakadjanak az államtól, követeljék sajátos jogaikat a nemzethez, vagy létrehozzák saját intézményrendszerüket, éppen azért nyernek értelmet, mert egy olyan nagyobb egészben zajló küzdelmet képviselnek, amelyet elsősorban az állam és annak intézményei strukturálnak. Azáltal, hogy kizárják

⁹ Anderson, Benedict R. (1983). Képzelt közösségek: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: London: Verso. Anderson itt többek között a nemzet mint a horizontális társadalmi szolidaritás hálózata mellett érvel.

Az államok - mivel egyes csoportokat kizárnak a nemzetből, másokat pedig előnyben részesítenek - olyan törésvonalakat és kirekesztési fokokat is létrehozhatnak, amelyek végső soron hozzájárulnak a nemzeti identitás kialakulásához. Másképpen fogalmazva, a befogadás és a kirekesztés politikái és a *nemzetről* szóló nyilvános diskurzus intézményesített használata alakítja és biztosítja "a másikat". Az 1. ábra a nemzeti identitás és a nacionalizmus konstruálására vonatkozó független változók közötti oksági vonalakat ábrázolja. Mint hamarosan látni fogjuk, bizonyos feltételek mellett a nacionalizmus is formálhatja a nemzetet.

1. ábra: A modern állam és bürokráciáinak hatása a jelentés intézményesülésére, a nemzet, a nemzeti identitás és a nacionalizmus konceptualizálására.

A kulturális identitások, akár csak a piacok, valahonnan származnak, és történelmük van.

Mítoszok, "kitalált hagyományok", "képzelet", szimbólumok, alapító atyák, háború, és

a migráció része ezeknek a történeteknek.¹⁰ Mindazonáltal a nemzeti identitás alapvető forrása - bármennyire is laza vagy változatos - a hatalom központosításában és a szükséges egység megteremtésére irányuló bürokratikus gyakorlatok elterjedésében rejlik. Ez vonatkozik Dél-Amerika, az Egyesült Államok és Európa multikulturális és soknemzetiségű lakosságára. Sokan ugyanígy érveltek Ázsia, különösen India esetében.¹¹

A világ legtöbb döntéshozója ma elismeri, legalábbis elméletben, hogy a nemzeteknek joguk van saját államukat felépíteni, és hogy megválaszthatják azokat az intézményi struktúrákat és politikai rendszereket, amelyek a legjobban képviselik kollektív érdekeiket. Így tett az 1776-os amerikai függetlenségi nyilatkozat és a legtöbb dél-amerikai alapító alkotmány is a XIX. század elején. Mindez azt mutatja, hogy legalábbis a tizenhetedik század óta a nemzetek központi szerepe - bár különböző módon - a politikai intézmények és a politikai döntéshozatal állandó eleme maradt. Még azokban az esetekben is, amikor egy állam egynél több nemzet felett uralkodik, az érintett különböző nemzeteket az adott állammal egyesítő sokféle kapcsolatokat mindkettő működésében központi jelentőségűnek tekintik. Az államok és nemzetek közötti ilyen kapcsolatokat társfüggőségi kapcsolatoknak nevezem.

A nemzet fogalmának és értelmezésének forradalmának vagyunk tanúi az egyén, a kormányok és a nemzetközi szervezetek szintjén. Mint jeleztük, ez a forradalom azonban már régóta készülődik, és ez az esszé egy olyan elméletet igyekszik felajánlani, amely magyarázatot adhat ezekre a lenyűgöző fejleményekre.

Mielőtt rátérnénk a következő szakaszra, meg kell jegyeznünk, hogy az itt vizsgált hosszú időszak alatt a magasabb vagy alacsonyabb globális nyomás a jelek szerint nem befolyásolta a

¹⁰ Kiváló tudósok olyan kifejezéseket alkottak, mint a "hagyományok kitalálása" vagy az "elképzelt közösségek" a nemzet és a nemzeti identitás magyarázatára. A "kitalált hagyományok" fogalmáról lásd Hobsbawm, Eric és Terence Ranger szerk. 1983 *The Invention of Tradition*, Cambridge, University Press. A nemzetekről mint elképzelt közösségekről szóló jól ismert érvelést lásd Anderson, Benedict R. (1983) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: London: Verso .

¹¹ Hansen, Thomas Blom (1999): *A sáfrányhullám. Demokrácia és hindu nacionalizmus a modern Indiában*. Princeton: Princeton University Press; lásd még Srirupa, Roy (2007) *Beyond Belief: India and the Politics of Postcolonial Nationalism*, Duke University Press.

eltérések a nemzeti identitás központi szerepét illetően az államok napirendjén, illetve az államok által a nemzet fogalmának meghatározásához rendelt jelentőséget illetően. Ez azt jelenti, hogy a globalizáció elméletei által az elmúlt két évtizedben népszerűvé tett számos érv (a helyi identitások előre jelzett elmúlása és a nacionalizmus gyengülése) felülvizsgálatra szorul.¹² Ez aláássa az ellentétes állítást is, miszerint a globalizáció ellenállást vált ki az idegen befolyással szemben, és ezért növeli a nemzeti öntudatot és erősíti az identitást. A nemzeti identitásnak a közbeszédben és a politikai döntéshozatalban betöltött fontossága tekintetében tapasztalt eltérések nem feltétlenül változnak a globalizáció hullámvölgyeinek megfelelően, kivéve természetesen a háborús időszakokat.

I) Társfüggőség, nemzetek és államok

Tágabb értelemben szeretném tanulmányozni a modern *nemzetállamnak* nevezett jelenség fejlődését a nemzetek és a nemzeti identitás építésével összefüggésben. Az állam és az államalakulás e könyvben használt fogalma részben korábbi munkám, az *State Formation and Democracy in Latin America: 1810-1930* (Duke University Press, 2000) érvein alapul, amely az állam természetét elemezte és fejlődését követte nyomon a világ e régiójában, de szoros összehasonlító párbeszédben az európai államok kialakulásával. Itt az *állam-* és nemzetépítés együttes folyamatára összpontosítok. A nyugat-európai esetek teljesebb feldolgozásával is kiegészítettem, és összehasonlító példaként bevontam az Egyesült Államok nemzetépítési tapasztalatait; néhány szórványos utalás Kanadára szintén illusztrálja az érvelést. Igyekszem hozzájárulni ahhoz a szakirodalomhoz, amely végre elkezdte az Egyesült Államokat "esetként" kezelni, nem pedig a semmihez sem hasonlítható kivételként. Így érvelésem az államról, a nemzetről és az identitásról szóló irodalmakat kívánja áthidalni, egyetlen összehasonlító érvvé ötvözve őket.

Miközben én is, mint sokan mások, a tizennyolcadik század végén kezdődő időszak fontosságát hangsúlyozom, én is visszanyúlok a tizenötödik századig, hogy megragadjam az eredetet.

¹² Ezek az érvek kapcsolódtak az állam haláláról szóló, mára már bőségesen tárgyalt állításokhoz, de nem azonosak azokkal.

nagyobb, modern nemzeti közösségek. Miközben a nemzetek meghatározásában és a nemzetépítésben részt vevő államokban minőségi és mennyiségi ugrás történt a tizenhatodik századtól a tizennyolcadik század végéig, vannak folytonosságok is. Az államokkal kapcsolatos tankönyvi tanulság az, hogy mindig is igyekeztek olyan tömeges támogatást kiépíteni, amely legitimálhatta uralkodásukat. Joseph Strayer régóta beszél az állam "kultuszának" kialakulásáról, amely a lakosság nagy része és az elit lojalitásának az állam felé való eltolódása következtében alakult ki. Az állam valóban "prioritásként" jelent meg a politikai és társadalmi kötelezettségek szempontjából.¹³ Ahogy a nemzetállamok kialakultak, a demográfiai változások és a háborúk szinte endémiává váltak, az uralkodó koalíciók még kevésbé találták meg a nép támogatását. A nemzet így a politikai és gazdasági hatalom legitimálására irányuló szekuláris mozgalom középpontjává vált.

Azt állítom, hogy az egyik fontos szempont, amely megkülönböztette a modern államokat a premodern államoktól, a "nemzet" *meghatározásának* szükségessége volt. Az államok többek között azzal a céllal építettek szimbolikus tőkét, hogy olyan kulturális és strukturális feltételeket teremtsenek, amelyek mellett hatalmuk igazolható, sőt üdvözlendő volt. Ennek a szimbolikus tőkének a középpontjában a nemzet áll. A premodern és a modern államok hasonló célt tűztek ki maguk elé: a hatalom megszilárdítását, a szimbolikus tőke kiépítését, a legitimitás megteremtését és a támogatás megszerzését; ezért többféle fajú, több etnikumú és multikulturális kollektívákból próbáltak közösségi érzést kialakítani. A XVIII. századra a birodalmak, városállamok és dinasztikus királyságok a Föld felszínének mintegy felét lefedték, és a legtöbb lakos felett uralkodtak. Ezek a rendszerek évszázadokon át meglehetősen sokféle népesség felett kormányoztak, és nagyfokú hatékonyságot és ellenálló képességet értek el. Ezért nem meglepő, hogy eróziójuk hosszú és elhúzódó ellenállással és megújulással járt. A modern államok ebben a kontextusban alakultak ki, és hosszú ideig együtt éltek ezekkel a többnyire nagyobb államokkal.

A modern és kisebb nemzetállamok voltak azok, amelyek arányosan több erőforrást és hatalmas politikai erőfeszítéseket fordítottak arra, hogy

¹³ Strayer, Joseph (1973). On the Medieval Origins of the Modern State, Princeton, University Press, pp 45-50.

másfajta és hatékonyabb egységérzetet teremtsen heterogén lakossága között, valamint az utóbbi és az állam között. Az államok központi szerepe a nemzeti identitásépítésben nagyrészt egy másfajta "nemzeti közösség" meghatározásával és konceptualizálásával valósult meg, amely különböző ellentétes "másokat" is létrehozott, és konkrét politikákat vezetett be a "mieink" védelmére. Ezt nem csupán meggyőzéssel és nyilvános diskurzusokkal érték el. A modern államok hatalmukat olyan bürokráciák létrehozásával bővítették és szilárdították meg, amelyek hozzájárultak az információk felhalmozásához, amelyeket idővel kódolt adatbázisokba szerveztek. Ez a folyamat olyan szabványokat és kategóriákat hozott létre, amelyek alapján az állam értelmezte a társadalmi valóságot, és amelyek hozzájárultak kognitív kapacitásának növeléséhez.¹⁴ A bürokráciák nem csak az adminisztratív gyakorlatokból hoztak létre rutinokat, amelyek munkaköri leírásokat és racionalizált előléptetési rendszereket hoztak létre, hanem a *nemzeti* fogalmak konceptualizálásához kapcsolódó "racionális" rutinokat is (a Max Weber által megfogalmazott értelemben). Ez, azt állítom, döntő fontosságú független változó a nemzetépítéssel kapcsolatban. Hozzájárul annak megértéséhez, hogy a modern állam fejlődése során bizonyos időpontokban miért látjuk a nemzeti öntudat egyre átfogóbb fokozatait. Más szóval, a modern bürokráciák hozzájárultak a nemzet konceptualizálásához és a nemzeti identitással kapcsolatos tudatosság kialakításához.

Amint a fenti 1. ábrán látható, két fő független változót választottam. Először is a nemzetről szóló nyilvános diskurzus használatára és az állam által végigvitt jelentés intézményesülésének folyamatára összpontosítok. Másodsor, figyelmet fordítok az államot modernizáló bürokratikus gyakorlatok elterjedésére, amely folyamat megfigyelhető az általam összehasonlításra kiválasztott három régióban. A modernitás többek között azt jelentette, hogy az állam egyre inkább monopolizálta a nemzetiséggel kapcsolatos jelentés intézményesítését. Más erőteljes versenyzők bizonyára alternatív változatok létrehozásával próbálták kihívás elé állítani az államot. A modern állam mégis győzedelmeskedett a nemzeti mítoszok, társadalmi gyakorlatok és a nemzethez kötődő rítusok összekapcsolásában -- függetlenül azok eredetétől és

¹⁴ Többek között James Scott például tanulmányozta ezt a képességet, és azt, hogy az állam hogyan olvassa a társadalmat ennek eredményeképpen. Lásd Scott, James C. (1998): Scott, James C. (1998). Úgy látni, mint egy állam: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed, Yale University Press.

történelmi hagyományok - a jelentés intézményesülésének folyamatához, amely saját érdekeit fejezi ki. A nemzeti fogalmak intézményesítésével és a közbeszédbe való beépítésével az állam egy sor olyan nyelvi, pszichológiai, ideológiai, kulturális és politikai gyakorlatot ösztönzött és indított el, amelyek hozzájárultak egy nagyobb identitás megszilárdításához.

Azt állítom, hogy ez a folyamat összefügg a modern államnak a közigazgatás "racionálisabb", bürokratikusabb formái felé való elmozdulásával (a Max Weber által megfogalmazott értelemben). A közigazgatás új formái megváltoztatták a nyilvánosság és a magánélet fogalmait, valamint a döntéshozatal szerkezetét, ezáltal kedvező feltételeket teremtettek a nemzeti identitás megszilárdulásához és a nemzet definícióit illetően szélesebb körű elfogadáshoz. A nagyobb és hatékonyabb bürokráciák hatalmat adtak az államnak és az uralkodó koalícióknak, hogy megteremtsék azokat a feltételeket, amelyek mellett "szavakkal tudtak dolgokat csinálni" a nemzet fogalmának megfogalmazásakor (erről bővebben alább). A kommunikáció, a térképezés, a gyártás és a hadviselés terén bekövetkezett technológiai újítások további szükséges összetevőket adtak hozzá.

A nemzet és a jelentés intézményesítését magában foglaló gyakorlatok konceptualizálása kialakította azt, amit én az államok és a nemzet közötti *társfüggőségnek* nevezek (az 1. ábrán nem szerepel). Ez azt jelentette, hogy ahogy a nemzeti identitás építésének folyamata előrehaladt, a nemzet kiválasztott konceptualizációi és a nemzet sajátos jelentései intézményesültek, míg mások vagy megszűntek, vagy alváltozatokként maradtak fenn. A társfüggőség azt jelenti, hogy sem az államot, sem a nemzetet nem lehet egymástól elszigetelten meghatározni vagy működtetni. Más szóval, legalábbis Nyugaton, sem az államok, sem a nemzetek nem maradhattak fenn anélkül, hogy ne kapcsolódnának egymáshoz; ez azt is jelentette, hogy a kodependencia a nemzeti identitás építésével párhuzamosan fejlődött. A társfüggőség fontos aspektusa, hogy az állami identitásépítési politikák nemcsak a heterogén népeesség közötti egyetértés érzését igyekeztek megteremteni, hanem az uralkodó elit egységét is ösztönözni akarták. Itt feküdt az államok és a nemzetek közötti úgynevezett "kongruencia" eredete. Ez a kongruencia tehát egyfajta *társfüggőség*.

Magától értetődik, hogy sem a nemzetek jelenlegi központi szerepében, sem a nemzetek és államok között megszilárdult erős társfüggőségben nem volt semmi elkerülhetetlen, sem Nyugaton, sem máshol.¹⁵ Nem tautologikus, hanem összehasonlító érvelést szeretnék tenni a társfüggőség eredetéről és fejlődéséről; ezért azok az esetek, amelyekben az állam és a nemzet nem tudott elég erős társfüggőséget kialakítani, ugyanolyan fontosak, mint azok, amelyekben a társfüggőség virágzott és megszilárdult. Valóban, az alább vizsgált történelmi időszakban számos ponton meggyengült az államok és a nemzetek közötti kapcsolat, és a nemzeti identitás tudatos építése az állam részéről megállni látszott. A XVI. századi európai államok gyarmatokat hoztak létre, amelyekkel a nemzeti kapcsolatok kiterjedt és összetett hálózatát építették ki. Ezek a kapcsolatok azonban erősségüket tekintve eltérőek voltak, egyes államok és nemzeti kollektívák nemcsak a gyarmatokon, hanem az anyaországon belül is eltávolodtak egymástól. A gyarmati és posztkoloniális közösségek később multikulturális, soknemzetiségű, modern nemzetekké fejlődtek, és maguk is nehezen tudtak szilárd társfüggőségi kapcsolatokat kiépíteni mind a helyi hatóságokkal, mind a hatalmi központtal. A társfüggőség mindezen különböző formái Európában és gyarmatain több mint három évszázadon átívelő időszakot öleltek fel. A tizenkilencedik században, az antiimperializmus állításai ellenére, a már amúgy is erős európai államokhoz újabb gyarmati kollektívák csatlakoztak, ami a nemzet, a nemzeti identitástudat és a nacionalizmus tekintetében a multikulturalizmus még összetettebb forogatókönyvét hozta létre.

Az 1800-as években az európai hatalmak rendkívüli módon kiterjesztették területi igényeiket, és ezzel újra átfogalmazták a nemzetet és gyarmataikat.

Valójában 1878-ra a földterület 67%-a felett gyakoroltak ellenőrzést.¹⁶ Az első világháború kezdetére ezek a kötelékek a világ felszínének több mint 85%-át egyesítették. Mégis

¹⁵ A világ más, alább érintőlegesen vizsgált régiói (Afrika, Ázsia, Közel-Kelet) is különböző mértékű és típusú társfüggőséget mutattak. A fő hangsúlyt azonban továbbra is Dél-Amerikára, Nyugat-Európára és az Egyesült Államokra helyezem.

¹⁶ Hill, Christopher L. (2008) National History and the World of Nations: Durham and London, Duke University Press, 6. o.

az egység és a nemzeti identitás megteremtésében elért sikereik mértéke ismét változó volt, mind hazai, mind gyarmati szinten, és ezúton is különböző típusú társfüggőségeket hoztak létre. Az államok, helyi önkormányzatok, városállamok, fejedelemségek és püspökségek egyes kapcsolatai a kialakuló nagyobb közösségekkel látszólagosak maradtak és elhalványultak. Emellett, és mint látni fogjuk, számos uralkodó nem tűnt eléggé érdekeltnek a nemzeti identitás kiépítésében és az átfogó nemzet eszméjének előmozdításában. A legtöbb rezsím támogatta a kollektív identitás nemzeti szintű kiépítését, vagyis az állam által uralt terület egészét. Mások nem így tettek, és ehelyett a városokra koncentráltak, mint az identitásépítés fókuszpontjaira. A társfüggőség fejlődése változatos volt, és mint látni fogjuk, a társfüggőség különböző típusai alakultak ki. Az államalakulás legtöbb elméletével ellentétben én nem úgy tekintek az államok és nemzetek közötti kapcsolatokra (társfüggőségre), mint a háború és a konfliktus kizárólagos következményére.¹⁷ Amint máshol már kifejtettem, a háború kétségtelenül tiszteletre méltó változó, amely hatással van az intézmény- és identitásépítésre; amikor azonban az államok és nemzetek közötti kapcsolatok vagy a nemzeti identitás magyarázatáról van szó, túl sok mindent kihagy.¹⁸ Más tényezőket is be kell vonni a teljesebb kép kialakításához.

II) Időszak és kérdések

Ami az itt vizsgált hosszú időszakot összeköti, az az államalakulást, a nemzeti identitást és a nemzet fogalmait érintő radikális változások nagy gyakorisága. Míg a kodependencia kialakulásának folyamata a tizenötödik században kezdődött, addig a tizennyolcadik században a kodependencia olyan társadalmi, intézményi és politikai forogatókönyveket vázolt fel, amelyek ma is érvényesek. Az egész időszak gazdag a független és függő változóim megfigyelhető változásaiban. Ráadásul az elmúlt kétszáz év során az összehasonlított régiók legalább két intenzív globalizációs fázist éltek át, és

¹⁷ E megközelítésen belül természetesen Charles Tilly inspiráló klasszikusa az európai államalakulásról szóló munkája (1992): Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990. Cambridge, MA: Blackwell, valamint az ő (1993) European Revolutions, 1492-1992. Cambridge, MA: Blackwell.

¹⁸ Lopez-Alves, Fernando, (2000) State Formation and Democracy in Latin America, 1810-1930, Duke University Press.

a nemzetközi kereskedelem hullámozása és a globális rendszerbe való általános integrációjuk. Ez lehetővé teszi a globális piacok és más külső tényezők hatásának mérését a nemzet fogalmának és a nemzeti identitás kialakulásának változásaira. Így, bár nem ez a fő célom, az elemzésben mégis lesznek utalások a globális rendszer szerkezetére és annak a nemzet fogalmára, valamint a bürokráciák felépítésére gyakorolt hatására. Az összehasonlítás tárgyát képező régiók és esetek az 1. táblázatban láthatók. Kanada ebben a táblázatban más szín alatt szerepel, mert csak összehasonlító háttérként fogjuk használni.

1. táblázat: Régiók és esetek

EURÓPA	DÉL-AMERIKA	ÉSZAK-AMERIKA
FRANCIAORSZÁG	ARGENTÍNA	EGYESÜLT ÁLLAMOK
SPANYOLORSZÁG	KOLUMBIA	
OLASZORSZÁG	PERU	KANADA
NÉMETORSZÁG	URUGUAY	

Az olyan jól ismert változók, mint a háború, az iparosodás és a nemzetközi konfliktusok gyakoriak voltak ezen országok történelmében. Valóban, a vizsgált időszakban rengeteg háborúnak voltak tanúi: dekolonizációs, gyarmatosítási, annexiós, függetlenségi, polgárháborús és birodalmi expanziós háborúknak. Ezenkívül az időszakba beletartozik az első világháború is. Hasonló megfigyelés tehető a gazdasági fejlődéssel és az iparosodással kapcsolatban is. A mintámban ipari és kevésbé ipari országok szerepelnek, amelyek gazdasági struktúráját különböző tényezők sora alakította át: az enklávék létrehozása és felszámolása, a különböző méretgazdaságosság, a mezőgazdaság kommercializálódása, az ipari forradalmak és az eltérő adórendszerek. A kollektív alku és a munkaerő felhasználásának rendszerei tekintetében a minta szinte a teljes tényleges teljességet lefedi.

a történelmi változásokat. A kiválasztott esetek gazdag intézményi és politikai univerzumot kínálnak az összehasonlításhoz (monarchiák, birodalmak, városállamok, köztársaságok, modern katonai rendszerek és demokráciák). Mindezek a fejlemények csak gazdagabbá teszik az összehasonlítást, és hozzájárulnak a lehetséges független változók kiküszöböléséhez. Az egyes régiókon belül az eseteket a független változók eltérései és a társfüggőség különböző fajtái alapján választottuk ki (2. és 3. táblázat).

Mint jeleztük, a Nyugat három régióját hasonlítjuk össze: Észak-Amerika, Dél-Amerika és Nyugat-Európa. A viszonylag új keletű és üdvözlendő erőfeszítések ellenére a szakirodalom nem fordított összehasonlító figyelmet az amerikai kontinensre.¹⁹ Amennyire csak lehet, kerülni kívánom a "Latin-Amerika" kifejezést, egyszerűen azért, mert az a legjobb esetben is inkább kulturális, mint földrajzi besorolási kritériumot jelent. Míg mind a mai köznyelvben, mind a tudományos zsargonban nagyon kevesen neveznék Észak-Amerikát - vagy konkrétan az Egyesült Államokat - "Angol-Amerikának" vagy "Nem-mediterrán Amerikának", a tudományos irodalom azonban éppen erre használja a "Latin-Amerika" kifejezést. Afrikát és a Közel-Keletet sem határozzák meg kulturálisan. E címkék jelentése inkább a helyszínre utal. Néhány volt gyarmaton a definíciók a régi gyarmati leképezésekből örökölt címkéket is tartalmaznak, de a legtöbb kategorizálásban használt meghatározó tényező ismét a földrajz. Ugyanez vonatkozik Kelet-Európára, Délkelet- vagy Közép-Ázsiára és így tovább. Miért címkézünk tehát csak egy régiót egy kétértelmű kulturális elv alapján? Amikor a nemzeti identitást vizsgáljuk, ez a címke még több problémát vet fel. Ezért inkább a földrajzi kategorizálást részesítem előnyben, mint a kultúra homályos meghatározásán alapuló kategorizálást.

¹⁹ Lásd például a Doyle, Don H. és Marco Antonio Pamplona (2006) által szerkesztett kötetet: Nationalism in the New World, The University of Georgia Press. Az Európa, Latin-Amerika és az Egyesült Államok közötti összehasonlítások gyümölcsözőségéről lásd Lopez-Alves, Fernando "Nation-States and Nationalist States: Latin America in Comparative Perspective", in Hanagan, Michael és Tilly, Chris (2011) Eds. Contention and Trust in Cities and States, Springer, 2011. Lásd még Lopez-Alves, F. "Modernizációs elmélet felülvizsgálva: Latin America, Europe, and the U.S. in the Nineteenth and Early Twentieth Century" (2011) Anuario Colombiano de Historia Social y de la Cultura, Vol. 38, No. 1 (January-July 2011) pp. 243-279. Lásd még Kramer, Lloyd, (211) Nacionalizmus Európában és Amerikában: Politics, Cultures, and Identities since 1775, Chapel Hill, the University of North Carolina Press.

Valóban, "latin-amerikai kultúráról" vagy "latin kultúráról" beszélni teljesen pontatlan és félretájékoztató lenne, ahogyan "észak-amerikai", "közel-keleti" vagy "húsvéti európai" kultúráról beszélni is.

A társfüggőség megfigyelt korrelációinak eltéréseinek elemzése - Barrington Moore *társadalmi eredetét idézve...* - lehetőséget kínál a modernitáshoz vezető "különböző utak" azonosítására és összehasonlítására.²⁰ Lehetőséget nyújt a nemzeti identitáshoz vezető különböző utak azonosítására is. Azáltal, hogy a legitimitás világi fogalmait a nemzet különböző konceptualizációin alapulva alkották meg, és a nemzeti identitást e definíciók alapján konstruálták meg, az uralkodó koalíciók és az államok a társfüggőség olyan útjait jelölték ki, amelyek megváltoztatták az államok és a civil társadalom közötti kapcsolatokat. Ez az összehasonlítás ezért a rezsimek eredményei tekintetében mutatkozó eltérések megértéséhez is hozzájárul.

A Moore által kiemelt tényezők - a forradalom, az osztálykonfliktus, valamint a földesurak és a parasztok hatalmi dózisa, amelyek a különböző politikai berendezkedéseket magyarázták - különböznek, de kiegészítik az általam itt kiválasztottakat. Ezen túlmenően Moore tézise szépen harmonizál az én megállapításaimmal arról, hogy miért alakultak ki különböző kapcsolatok az államok és a civil társadalom között a nemzet koncepcióin és a nemzeti identitás építésén keresztül, egy olyan témával, amellyel Moore nem foglalkozott egyenesen híres művében. Az esetek tekintetében hozzáadom Dél-Amerikát, a Nyugat egy olyan területét, amelyet Moore nem vett figyelembe.

Max Weber jelen van a nemzet jellemzésében, de elemzésem célja mégis más. Arra törekszem, hogy olyan összehasonlító forгатókönyveket kínáljak, amelyek lehetővé teszik annak értékelését, hogy az ő "érzékössége" egyáltalán hogyan és miért vált közösséggé, és milyen módon lépett kölcsönhatásba a politikai intézményekkel. Emellett, bár Weber identitásról szóló érvei összeegyeztethetők az általam itt előterjesztettekkel, és hozzá hasonlóan én is figyelmet fordítok a "nemzeteknek" nevezett közösségek e különleges típusainak eltérő eredetére, én azonban a nemzet nemzetteremtő fogalomalkotására helyezem a hangsúlyt.

²⁰ Moore, Barrington (1966) A diktatúra és a demokrácia eredete: Lord and Peasant in the Making of the Modern World. Bacon Press

Amint az már sejthető, a vizsgálat vezérkérdése az a mindent átható kérdés, hogy "mi a nemzet"? Az elmúlt évtizedekben sok jó tudományos munka foglalkozott ezzel a kérdéssel, és szerencsés vagyok, hogy ilyen lenyűgöző előzményekből profitálhatok.²¹ Mondanom sem kell, hogy az elmúlt három évtized előtt megjelent kiváló irodalomból is profitáltam. Olyan ponton vagyunk, amikor a nemzet rengeteg definícióját, jelentését és megtestesülését vitatták meg. Mint rövidesen szó lesz róla, az enyém kevésbé a "képzeletre" és a "hagyományok kitalálására", mint inkább a fogalomalkotásra helyezi a hangsúlyt.

Bár a szereplők nyilvánvalóan "racionális döntéseket" hoztak az itt elemzett konkrét történelmi körülmények között, összehasonlító történelmi megközelítésem inkább a nemzetet kulturális/ideológiai konstrukcióként tárgyaló strukturális elméletekkel, mint a Robert Bates és mások által alkalmazott racionális választási megközelítésekkel van összhangban. Mindazonáltal a racionális választás elmélete és a nemzetek konceptualizálása közötti fogalmi hidakat vizsgálom. Amikor az államok konceptualizálták a nemzeteket, akkor a racionális elmélet által használt legtágabb értelemben "racionálisan" cselekedtek. A konceptualizálás szorosan kapcsolódik a racionális döntések meghozatalához.

Ezek a döntések egy olyan tárgyalási folyamatból születtek, amely számos lehetséges opciót generált a rendelkezésre álló információkkal kapcsolatban, amelyeket a szereplők egy adott időpontban összegyűjthettek. Az ideológiai és kulturális konstrukciók tehát egy olyan folyamatból alakulhatnak ki, amelyet a racionális választás elmélete túl jól ismer. Mégis, a racionális választás elmélete önmagában nem elegendő ahhoz, hogy magyarázatot adjon a gazdagságra

²¹ Lásd többek között Anderson, Benedict R. 1983. Képzelt közösségek: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: London: Verso; Greenfeld, Liah (1992) Nationalism: Five Roads to Modernity. Cambridge. Harvard University Press és ő (2001) A kapitalizmus szelleme: Nationalism and Economic Growth, Harvard University Press; Hill, Christopher L. (2008) National History and the World of Nations: Capital, State and the Rhetoric of History in Japan, France, and the United States, Durham and London, Duke University Press; és Marx, Anthony (2003) Faith in Nation: Exclusionary Origins of Nationalism, Oxford University Press, és Bell, David A. 2003 The Cult of the Nation in France: Inventing Nationalism, 1680-1800, Harvard University Press, akiknek kiváló hozzájárulása a nemzet mint fogalom és ideológiai eszköz születéséhez a francia forradalom idején rendkívül hasznos volt. Szintén jónak találtam Silberman, Bernard S. megközelítését az 1993-ban megjelent Cages of Reason: The Rise of the Rational State in France, Japan, the United States, and Great Britain. Chicago: University of Chicago Press inspiráló, mivel ő

Max Weber *űtemében* hangsűlyozza, hogy miűrt alakultak ki nagyon kűlűnbűzű tűpusű bűrokraciak ebben a nűgy országban.

sem a történelmi kontextusokat, amelyekben a szereplők működtek, sem pedig azt, hogy az államok milyen sikerrel vagy kudarccal szembesültek, amikor megpróbálták intézményesíteni a jelentést.

A nemzet feltárása a nemzet, a nacionalizmus és a nemzeti identitás közötti különbségek elemzését jelenti. Miben különböznek ezek egymástól? Ezek a fogalmak történelmileg szorosan kapcsolódnak egymáshoz, de analitikusan el kell különíteni őket. Különösen igaz ez a nacionalizmusra, amely, mint jeleztem, az identitásépítés egy másfajta, de rokon folyamatát képviseli. A nacionalizmus mind fogalomként, mind pedig ideológia és kollektív cselekvés létrehozására képes szereplőként a nemzet és a nemzeti identitás útjaitól eltérő utakat járt be. Beszédesebb, hogy mind a szakirodalomban, mind a közvéleményben a nacionalizmus presztízse gyakran csökken és emelkedik, míg a nemzet és a nemzeti identitás presztízse többnyire stabil marad.

Ezért a legtöbb szakirodalommal ellentétben állok a nemzetnek általam tulajdonított központi szerep tekintetében.²² Az én értelmezésem szerint a nacionalizmus tükrözi a nemzet különböző - időnként egymásnak ellentmondó - koncepcióit, amelyeket a közhivatalnokok, a népi mozgalmak, az értelmiségiek, a tudósok és a művészek egy adott időpontban előterjesztettek. Ez a hangsúlyeltolódás nemcsak analitikai jelentőségű, hanem empirikus következményekkel is jár. A nacionalizmus bizonyára képes kollektív cselekvést generálni, ideológiát teremteni és újraértelmezni a nemzetet; ezért független változóként működhet. Az ebben az esszében feltett kérdésekkel kapcsolatban azonban azt állítom, hogy elméletileg és empirikusan több értelme van függő tényezőként kezelni.

²² Bár az alábbi, nagyon fontos hozzájárulások között jelentős különbségek vannak, azt állíthatjuk, hogy a nemzet vagy a nemzeti identitás helyett a nacionalizmus független változóvá vált ezekben az érvekben. Sokszor a nemzet nem képezi az elemzés lényeges részét, máskor pedig a nacionalizmus termékének tekintik, nem pedig fordítva. Lásd többek között: Anderson, Benedict R. 1983. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: Verso, valamint az ő 2005. Három zászló alatt: Anarchism and Anti-Colonial Imagination. London: Verso; Breuilly, John 1993. Nationalism and the State, Manchester, Manchester University Press; Dann, Otto & John Dinwiddy 1988: Nationalism in the Age of the French Revolution. London: Doyle, Don H. és Marco Antonio Pamplona, szerk. 2006: Nationalism in the New World, The University of Georgia Press; Hobsbawm, E.J. 1990. Nations and Nationalism since 1789. Program, mítosz, valóság. Cambridge: Cambridge University Press, valamint a közelmúltban megjelent Wimmer, Andreas. 2013. Waves of War: Nationalism, State Formation, and Ethnic Exclusion in the Modern World. Cambridge University Press.

E három fogalom és az állam közötti kapcsolat bőségesen vizsgált jellege továbbra is ellentmondásos. A kodependencia, mint jeleztük, nem minden vizsgált esetben volt azonos. A *nemzetállam* kifejezés megpróbálta megragadni a nemzetek, az állam, a nemzeti identitás és a nacionalizmus közötti összetett összefüggéseket, de véleményem szerint a fogalom komoly felülvizsgálatra szorul. Mit jelent pontosan a "nemzetállam" egyenlet, különösen az intézmények és a kollektív identitások közötti kapcsolatok tekintetében? Elválasztható-e analitikusan az állam és a nemzet egymástól, és így független jelenségként vizsgálható-e? Ahogy Edmund Glenn 1970-ben rámutatott, "az ellentmondás lényege talán az a kétértelműség, amely a nemzetállam fogalmát hangsúlyozza. A "nemzet" és az "állam" különböző rendű fogalmak. Egy kötőjeles közösségbe helyezésük azt sugallja, hogy két különböző társadalmi és politikai folyamat vezet ugyanahhoz a végtermékhez - ami lehet, hogy így van, de lehet, hogy nem".²³ Az állam tehát az, ami a nemzetet építi, vagy a nemzet, ami az államot formálja? Azt állítom, hogy a társfüggőség különböző formái olyan kontextusokat teremtenek, amelyekben bizonyos feltételek mellett a nemzet és a nemzeti identitás egyaránt alakíthatja az államot (2. ábra).

Ezért felteszem a kérdést, hogy a nemzet és a nemzeti identitás független változóknak tekinthető-e, nem pedig függő változóknak, ahogyan a modern államról szóló szakirodalom többsége kezeli őket. Míg a kultúrát mint megközelítést használó tudósok bizonyára független státuszt tulajdonítottak ezeknek a tényezőknak, és különbséget tettek a politikai és a kulturális nacionalizmus között, addig az államról szóló tanulmányok többsége nem.²⁴ Ez nem meglepő. Az államalakulással és az állammal foglalkozó munkák hagyományosan más megközelítésekből és elméletekből kölcsönöztek, mint például a racionális választás, az intézményelmélet, a politikai gazdaságtan, a közgazdaságtan, a konfliktusok és a kollektív cselekvés. Talán ennek következményeként vagy talán preferenciájaként, a legtöbb esetben

²³ Glenn, Edmund S. (1970) "The Two Faces of Nationalism" Comparative Political Studies, 3. kötet, 347-366. oldal, 348. o.

²⁴ A nemzet és a nacionalizmus tanulmányozásának kulturális megközelítéséről, és különösen a nacionalizmus kulturális jelentéséről lásd: Kramer, Lloyd, (211) Nationalism in Europe and America: Politics, Cultures, and Identities since 1775, Chapel Hill, the University of North Carolina Press, 7-20. o. Kramer munkája egyike azon kevés üdvözlendő hozzájárulásnak a nacionalizmus tanulmányozásához, amely európai eseteket (Franciaország, Németország) hasonlít össze az Egyesült Államokkal. Ezzel kapcsolatban lásd még Greenfeld, Liah (1992) Nationalism: Öt út a

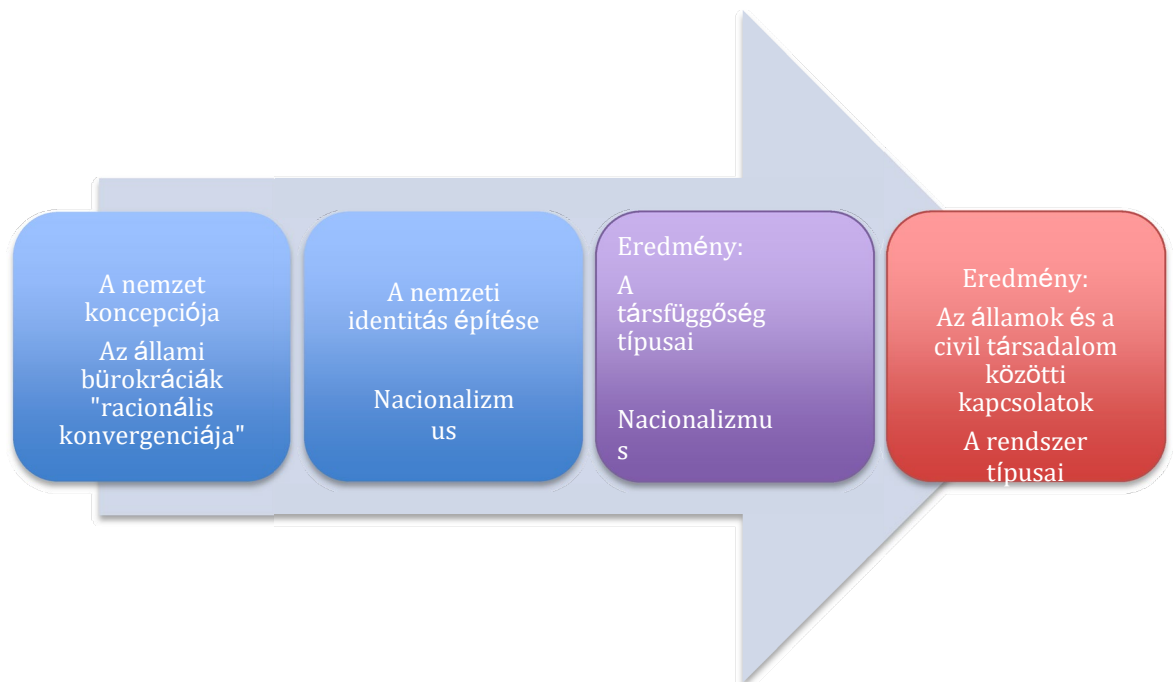
modernitáshoz. Cambridge. Harvard University Press.

az államról szóló szakirodalom a nemzeti identitással kapcsolatos kérdéseket inkább hatásnak, mint oknak tekinti. Az alább kifejtendő feltételektől függően az a véleményem, hogy a nemzeti identitás és a nacionalizmus valójában független változóként működhet a nemzet és bizonyos esetekben a kormányzati intézmények tekintetében.

Mielőtt részletesen elemezném a két független változót (a nemzet konceptualizálása és a modern állami bürokráciák jellemzői, különösen a közszolgálat státusza), egy átfogóbb képet adok az érvelésről.

Szükséges. A 2. ábra ezt a képet mutatja be. Ebben a kiválasztott független tényezők a társfüggőség különböző típusait, valamint az állam és a civil társadalom közötti kapcsolatokat alakítja ki. Utóbbiak az állam és a civil társadalom közötti kapcsolatokat is befolyásolják, és hozzájárulnak a különböző típusú rezsimek kialakulásához.

2. ábra: Az érvelés

Mint jeleztük, hosszú távon az állam maradt a legfontosabb szereplő azok közül, akik a közbeszéd és a politikaalkotás révén intézményesíteni tudták a nemzet értelmét és konceptualizálni tudták a nemzetet. Mégsem tette ezt önmagában. Az eredmény a kiválasztott csoportokkal kötött szövetségekre

reagált, ami más szereplőket kihagyott

ezáltal olyan megkülönböztetéseket tettek, amelyek az identitásépítés folyamatának lényeges részét képezték. Az összehasonlított különböző régiók lehetővé teszik a kirekesztés és befogadás különböző fokainak mérését a nemzet hivatalos koncepcióinak megfelelően. A kirekesztés mértéke különbséget jelentett a nemzeti identitás és az ebből következő politikai rendszer típusa szempontjából.

A nacionalizmus kétségtelenül erő, és a 2. ábra független és függő változóként is megjeleníti. Független változó a nemzeti identitás építésével kapcsolatban - ami azt jelenti, hogy szerepe volt a nemzeti tudat felemelkedésében - és függő tényező a társfüggőség építésével kapcsolatban. Más szóval, a különböző típusú társfüggőségek különböző típusú nacionalizmusokat alakítottak ki. Ez azt is jelenti, hogy a nacionalizmus eredetileg a nemzet valamiféle meghatározásából és konceptualizálásából eredt; ez tette lehetővé, hogy a nacionalizmus konkrétabb legyen a "másik" felépítésekor, és így az "én" fogalmára épített. Idővel a nacionalista mozgalmak és ideológiák természetesen erőssé válhatnak, és módosíthatják a nemzet fogalmi meghatározását.

A 2. ábra azt mutatja, hogy a nemzeti identitás és a társfüggőség típusai különböző típusú politikai intézményekhez kapcsolódnak; ezek befolyásolják azt az általános keretet is, amelyben az állam és a civil társadalom közötti folyamatos kapcsolatok zajlanak. Az a tény, hogy a nemzeti identitás típusai a politikai intézmények meghatározott típusaihoz kapcsolódnak, nem meglepő. Az az érv hangzott el, hogy a demokratikus, stabil politikai intézmények és a nemzeti identitás polgári formái között szoros összefüggések vannak. Mansfield és Snyder meggyőzően érveltek például amellett, hogy az erős demokráciákban a nemzeti közösség kevésbé tűnik széttöredezettnek, és az egység érzése uralkodik.

Ezzel szemben, amikor gyengébb, instabilabb vagy kevésbé részvételi kormányzati formák vannak érvényben, a nemzeti közösségek széttöredezettebbek és kevésbé egységesek. Más szóval, amikor a demokratikus intézmények gyengék vagy hiányoznak, a nemzeti identitást a széttagolt, "a nacionalizmus többféle változata" dominálhatja.²⁵ Mansfield

²⁵ Mansfield, Edward és Jack Snyder (2005) Electing to Fight: Why Emerging Democracies Go

to War. Cambridge, MIT Press. Lásd még Schulman, Stephen (2002). "Challenging the Civic/Ethnic and West/East Dichotomies in the Study of Nationalism" (A polgári/etnikai és a nyugati/keleti dichotómiák megkérdőjelezése a nacionalizmus tanulmányozásában). Comparative Political Studies, 35., 554-585. o.

és Snyder azt is megmutatják, hogy amikor egy adott nemzeti területen belül a nemzeti identitás egymással versengő formái (polgári, etnikai, vallási) jelennek meg, az átfogó, egységes nemzeti identitás fogalma problematikussá válik.²⁶ Mint látni fogjuk, Latin-Amerika és Európa néhány országa jól illusztrálja ezt az állítást. Ugyanez vonatkozik Afrika, a Közel-Kelet és Délkelet-Ázsia nagy részére is. A kormányzati intézmények és a nemzet, valamint a nemzeti identitás közötti kapcsolatra rövidesen visszatérünk az alábbiakban. Előtte a "nemzet fogalmának" kategóriájának alaposabb meghatározása következik.

III) A nemzet konceptualizálása

Mi az a folyamat, amelynek során a lakosság nagy része és az uralkodó elit egyaránt eljut arra a bizonyos történelmi pontra, ahol egy nagyobb közösség részeként képzelik el magukat, amely osztozik a "nemzeti" identitásban? Annak a tárgynak a jellemzői, amelyre ez a tudatosság épül (a nemzet), ugyanolyan fontosak, mint maga a tudatosság. Az irodalom régóta töpreng azon, hogy az adott közösséghez kapcsolódó számos jellemző közül melyek azok, amelyek meghatározásához elengedhetetlenek. Az én álláspontom az, hogy nincs olyan nemzeti tudatosság vagy öntudat, amely lehetséges lenne anélkül, hogy ne hivatkoznánk valamilyen módon az emberek csoportjának (a nemzetnek) egy bizonyos meghatározására és fogalomalkotására, amely elsősorban ennek a tudatosságnak a motívuma és helyszíne marad.

Ez nem jelenti azt, hogy az adott nemzetek *minden tagja* vagy akár a többség osztozott volna ebben a tudatosságban. Volt-e például a tizenharmadik századi európai parasztnak kapcsolatuk a hatalom központjával, és ha igen, mi volt az, ami összekötötte őket vele? A nacionalizmusról vitatkozva Hobsbawm már régóta azzal érvelt, hogy ha ki akarnánk számolni a többség - különösen az írástudatlanok - nemzet iránti "érzelmeit", akkor leküzdhetetlen nehézségekbe ütköznénk.²⁷ Ez és más hasonló állítások olyan felülről jövő megközelítést ösztönöztek, amelyben a népi

²⁶ Mansfield és Snyder, 555. o. és passim.

²⁷ Hobsbawm, Eric J. (1990) Nemzetek és nacionalizmus 1780 óta: Program, mítosz, valóság. Cambridge, University Press, 48. o.

A hiedelmek alig találtak helyet az elemzésben. A rendelkezésre álló adatok, bár elszórtan, de azt mutatják, hogy az államoknak nagyjából sikerült a kollektív nemzeti tudat felismerhető fokát kialakítaniuk mind a lakosság, mind az elit körében. Napjainkban az adatok ebbe az irányba mutatnak.²⁸ Más szóval, bizonyíték van arra, hogy a feljegyzett közszereplőkön kívül a szélesebb népszerűség körében sokan hitték magukat egy nemzet tagjainak is.²⁹

Mivel a *nemzet* absztrakt fogalom, és részben hiedelmeken alapul, nem meglepő, hogy a szakirodalom hasonlóságot talált a nacionalizmus és a vallási gyakorlatok között. Valóban, a tizenhetedik század végére egy új istenség, a nemzet, saját kultuszt és imádatot generált. Ezek a gyakorlatok növelték a nemzeti öntudatot (az általam meghatározott nemzeti identitást), és nacionalizmusokat szültek, amelyek viszont szintén hozzájárultak a nemzethez társított eszmék újradefiniálásához és a saját közösséghez való érzelmi kötődés kialakításához.

Jelentős különbségek vannak azonban az e hiedelmekhez kapcsolódó jelentések és gyakorlatok között. A teológusok wójka ellenére az emberek nagyjából nem próbálják meghatározni és fogalmilag meghatározni hitük tárgyát. A nemzet esetében ennek az ellenkezője igaz; a fogalomalkotás és a leírás együtt jár az érzelmi kötődéssel és a képzelettel. A szakirodalom nagy része meggyőzően érvel amellett, hogy a nemzetről való tudatosság kialakulása Nyugaton, különösen Európában, olyan vízvonalat jelentett, amely két világot választott el egymástól: az egyik megalapozott,

²⁸ Ami a korabeli időszakra vonatkozó adatokat illeti, 2007-2011 között egy csapat és én több közvélemény-kutatást végeztünk 3 latin-amerikai és egy európai városban (egyenként 1000 esetben). A kérdőív a nemzet jelentését, a nemzeti definícióját és a nemzeti közösség jellemzőit próbálta megragadni a népi képzeletben. Többek között azt találtuk, hogy a nemzet jelentését illetően a legnagyobb fokú egyetértés a nemzeti fogalmakkal kapcsolatban alakult ki, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a kormánypolitikákhoz, amelyek a nemzeti identitás bizonyos jelentéseit előnyben részesítik másokkal szemben. Ez az állam általános erejével is összefüggött az elmúlt ötven év során minden vizsgált esetben. Ez a kutatás folyamatban van. Kapcsolódó felmérések azonban találhatóak a "Uncertainty, the Construction of the Future, and the Divorce Between Citizens and the State in Latin America" című tanulmányomban, in: Fernando Lopez-Alves és Diane Johnson (2007) szerk. Globalizáció és bizonytalanság Latin-Amerikában, Palgrave/McMillan.

²⁹ Nyilvánvaló, hogy minél jobban visszamegyünk a történelmi feljegyzésekben, annál kevesebb adatot találunk arról, hogy a lakosság nagy része mit hitt, ha hitt egyáltalán valamiben. A XIX. század vége és a XX. század eleje azonban értékes bizonyítékokkal szolgál arra, hogy a "nemzethez tartozás" az egyének személyes identitásának részévé vált. Ezt a pontot az alábbiakban bővebben kifejthetjük.

Isten által strukturált és irányított, a másik pedig a modernitás és a nemzetállamok által formált. A hit, a szeretet és az érzelmi kötődés mellé világi fogalomalkotás és meghatározás társult. A teológia hasonlóképpen járt el, és kifinomult érveket sorakoztatott fel az isteni törvényről mint a világegyetem szervező elvéről. A nemzet konceptualizálása azonban valami mást jelentett.

A vallással ellentétben a nemzet nem azt állította, hogy a világegyetem egyetlen szervező elve, hanem inkább egy új, redukáltabb és ellenőrizhetőbb kollektívára összpontosító egyesítő erő. A vallásosság továbbra is beleivódott ennek az új szervező elvnek a fogalmi rostjába, és ezért a nemzet megőrizte a régi, az istenihez kapcsolódó szakrális aura egy részét. Mégis más, a modernitáshoz kapcsolódó alapok körül forgott. A XVII. századtól kezdve a vallási intézményekkel vagy a klérus tagjaival való konzultáció továbbra is fontos szimbólum maradt. Hamarosan azonban a gyakorlatban erre már nem feltétlenül volt szükség. A nyugati államok egyre szabadabban alakíthatták ki saját politikai legitimitásuk filozófiai alapjait, és a papság fokozatosan egyre inkább közvetlenül a világi hatalomtól függött.

Ahogy E. Kamenka fogalmaz: Mivel a királyok megszűntek kormányozni, és helyüket a "nép" vette át, az embereket valamiféle egységgé kellett formálni, valamilyen módon meghatározni és korlátozni. A "nemzet" fogalma így alapvető politikai kategóriaként került előtérbe.³⁰ Így a szekuláris államok képesek voltak saját hatalmi igényük ideológiai igazolására. A "nép" és a "nemzet" kifejezések korábban különböző dolgokat jelentettek, de a köztársasági uralom alatt a *nemzetet* elkezdték azonosítani a *néppel*, és mindkettő a politikai legitimitás fő forrásává vált. Vallás és nacionalizmus, Isten és nemzet; közösek bizonyos alapelvek, de legalábbis Nyugaton egy radikális differenciálódási folyamat választotta el a kettőt egymástól. Az 1900-as évek elejére és minden bizonnyal az első világháború végére egyetlen állam sem uralkodott (kivéve persze a szimbolikusan) az alábbiak nevében

³⁰ Kamenka Eugene (1973) "Politikai nacionalizmus: E. Kamenka (szerk.): Politikai nacionalizmus, op.cit., 10. o.

Királyok, királynők vagy pápák.³¹ Az uralkodók a "nemzet" és a "nép" nevében uralkodtak.³²

Mit jelent a "nemzet konceptualizálása"? A *konceptualizálás*, ahogyan én használom ezt a fogalmat, nem csupán szavakra és definíciókra redukálódik, hanem magában foglalja a jelentés intézményesítését és a társadalmi és politikai egyeztetés folyamatát is. Az egyeztetés fő irányvonala az állam és a hatalmi koalíciók, valamint a civil társadalom egyes csoportjai között zajlott. Más vonalak az eliten belüli tárgyalásokat és a koalícióalakítás horizontális folyamatait érintették. A szavak használata és a nemzetről kialakult nyilvános diskurzus azonban kulcsfontosságú volt az identitás megszilárdítása szempontjából. A szavak és definíciók nagyrészt ellenőrizhetők, mivel indikatív jelentéssel bírnak. A "meghatározás" egyes sajátos műveletei azonban más dimenziókat vonnak maguk után. A diskurzus egyes formái például nem feltétlenül jelentik azt, hogy ellenőrizni kell pontosságukat vagy igazságukat. Azt állítom, hogy ez a *nemzetre és a nemzeti identításra* is vonatkozik. E kettő a diskurzusok egy sajátos típusába tartozik, amelyet általában *performatív*nek nevezett mondatokban fejeznek ki.

Az 1960-as években John L. Austin brit filozófus megjelentette How to do Things with Words (Hogyan csináljunk dolgokat szavakkal) című, mérföldkőnek számító könyvét.³³ A filozófusok és nyelvtanárok szokásos nyelvértelmezésével szemben amellett érvelt, hogy a szavaknak és a mondatoknak vannak olyan jelentései, amelyek nem feltétlenül igazak vagy hamisak. Austint különösen az egyik ilyen típusú mondat érdekelt, amelyet ő a következőképpen jelölt meg

³¹ Az első világháborút megelőző politikai légkör, kulturális változások és a háborúskodó megújulás, valamint az Európát akkoriban jellemző nacionalizmus erős befolyása konzervatív elemzését lásd: Eksteins, Modris (1989) Rites of Spring: The Great War and the Birth of the Modern Age, Boston: Houghton Mifflin Company. A kormánykoalíciókról és a háborúhoz vezető erős nacionalizmus felemelkedésével párhuzamosan végbement kulturális és tudományos átalakulásokról lásd még Tuchman, Barbara W. The Proud Tower (A büszke torony) című elragadó könyvét: A Portrait of the World Before the War, 1890-1914, (1966) New York, Ballantine Books. Európa és a nacionalizmus átfogó elemzését az első világháború végére és azon túl lásd még: Johnson, Paul (1993) Modern Times: The World from the Twentieths to the Nineties New York: Harper Perennial.

³² Lásd Mosse, George (1975) The Nationalization of the Masses: Politikai szimbolizmus és tömegmozgalmak Németországban a napóleoni háborúktól a Harmadik Birodalomig. New York, Howard Fertig és ismét Ortega y Gasset, Jose (1932). A tömegek lázadása, New York, Norton & Company.

³³ Austin, J. L. (1975) How to do Things with Words, Második kiadás, Oxford University Press.

performatív kijelentéshívások, vagy egyszerűen csak "performatívok". Ezek a mondatok és fogalmak nem leírásra (vagy "konstatálásra") szolgálnak, és így nem igazak vagy hamisak. Nincs igazságértékük. Ahogy Austin klasszikus könyvének első lapjain figyelmeztetett bennünket, a kijelentések nem mindig valamilyen állapotot írnak le, vagy nem "állítanak ki valamilyen tényt". Egyes kijelentések valami egészen mást tesznek, hiszen "a mondat kimondása egy cselekvés elvégzése, vagy annak része, amit... *általában* nem úgy írnánk le, hogy... "csak" mondunk valamit".³⁴ Ebben rejlik a különbség aközött, amit Austin "*performatívoknak*" és "*konstatívoknak*" nevez. Egy performatív mondat kimondása "a megfelelő körülmények között" egy bizonyos fajta cselekvés végrehajtását jelenti. Például: "Akarom (sc. törvényes hitvesemmé fogadom ezt a nőt) - ahogyan a házassági szertartás során elhangzik".³⁵ *Miért performatívak* ezek a mondatok? Mert maga a kimondásuk egy cselekvés végrehajtása, vagyis lehetővé teszik számunkra, hogy szavakkal tegyünk dolgokat. A szavak és definíciók tehát nem csupán a jelzős jelentés hordozói; valójában tesznek valamit, aminek társadalmi, politikai és kulturális következményei lehetnek.

Más szóval, bizonyos "körülmények" között, ha mondunk valamit, az egyben azt is jelenti, hogy teszünk valamit. Ez az, amivel én érvelek, hogy az állam ezt teszi, amikor meghatározza a nemzetet és a nemzetit. Az a tény, hogy az a szereplő, aki az ékesszólási performatív aktust végzi, rendelkezik azzal a hatalommal, hogy az adott performatívummal kapcsolatban jelentést intézményesítsen (függetlenül a szóban forgó fogalom valóságos jellegétől), meglehetősen hatékonyá teszi e performatívumok használatát. Az az intellektuális konstrukció, amely valaminek (jelen esetben a nemzetnek) a meghatározására irányul, nem arra irányul, hogy indikatív jelentéssel bíró diskurzust konstruáljon, hanem arra, hogy a nemzetet egy bizonyos fogalomalkotás révén hozza létre.

Az állam abban különbözik más csoportoktól és intézményektől, hogy más olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amelyek a jelentés erőteljes létrehozójává teszik, és képesek elérni egy nagyobb közösséget. A modern állam képessé vált arra, hogy megteremtse azokat a "megfelelő körülményeket", amelyeknek Austin szerint jelen kell lenniük ahhoz, hogy a performatívok

teljesíteni tudjanak.

³⁴ Austin, op. cit. pp. 5.

³⁵ Austin, ibid. 5. o.

³⁶ Bár különböző mértékben sikeresek, ezek az államok elég hatalommal rendelkeznek ahhoz, hogy megteremtsék azokat a "sajátos körülményeket", amelyek között a performatívum felléphet. Az állam sem a jelentést nem képes teljes mértékben intézményesíteni, sem az adott jelentést nem képes ráerőltetni az általa uralt népesség összességére. Mégis relatív értelemben (legalábbis az itt vizsgált esetekben) megmaradt a legerősebb szereplőnek, amely képes a szavakkal dolgozni, és rugalmas konnotációkat intézményesíteni. Meg kell ismételnünk, hogy a fogalomalkotás e típusa konstruálta a nemzet és a nemzeti identitás fogalmát. Mint jeleztük, ez a folyamat a nacionalizmust is formálta, de a nacionalizmus több szempontból is más maradt.

Két példa, az egyik Austinból, a másik egy latin-amerikai elnöktől származik, közelebb hozza ezt a pontot. Austin a következő példát hozza: "Elnevezem ezt a hajót Erzsébet királynőnek -mint kimondani, amikor az üveget a szárahoz csapjuk... világosnak tűnik, hogy kimondani a mondatot (természetesen a megfelelő körülmények között) nem azt jelenti, hogy leírni... hanem azt, hogy megtenni."³⁷ A huszadik század elején Jose Batlle y Ordóñez uruguayi elnök így definiálta a nemzetet: "Azt mondom, hogy ez a nemzet ennek az országnak a jó emberei és az ő nagylelkűségük".³⁸ Mindkét illokúciós aktus valami hasonlót tesz. Ez utóbbi mondat természetesen részben *leírást* kínál, mert olyasmint állít, ami állítólag megfelel valamiféle valóságnak (a jó emberek és nagylelkűségük). Ugyanakkor azonban ez a meghatározás inkább performatívumként hat, mint pusztán jelzős mondatként. Sőt, éppen e performatívumok kimondása a *nemzeti* meghatározásakor az, ami, ha szükséges, empirikus bizonyítékként szolgálna annak pontosságára. Összefoglalva, a fogalomalkotás és a meghatározás a

³⁶ Az illokúciós aktusok ezen és más variációinak részletes, de világos bemutatását, valamint a nyelvfilozófia és a nyelvfilozófia módszerének szélesebb körű tárgyalását, beleértve Austin érveit a nem indikatív és nem igazolható szavakról, lásd: Searle, John R. (1999) Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language, Cambridge University Press. Az első kiadás 1969-ből való.

³⁷ Austin, op. cit. 5-7. o.

³⁸ Idézi: Barran, Jose Pedro és Benjamin Nahum (1979-1986) Batlle, los estancieros y el imperio británico, hét kötet, Montevideo: Banda Oriental, 2. kötet, 123-124. o.

a nemzet nagyrészt maga csinálja. Ezeknek a definícióknak megvan a maguk "infelicitása", ahogy Austin jellemzi, amikor a jogtudományról és a *performatív* aktusok kapcsán az ígéret aktusáról beszél (16-24. o.). Ugyanakkor egy olyan rituálé részét is képezik, amely nem redukálódik a félreértések vagy a különböző fokú infelicitás azonosítására, hanem a performatívok e hiányosságoktól függetlenül képesek performálni. Az államok pedig a modern kor legfontosabb rituálékészítői.

Általánosságban egyetértek azzal a szakirodalommal, amely szerint a nemzet és az identitás megteremtésében az elit manipulációjának erőteljes szerepe van.³⁹ Hangsúlyozom azonban, hogy az említett szakirodalom ritkán említi a változókat, és nem állítom, hogy más szereplők nem befolyásolhatják a nemzeti öntudatot és/vagy a nemzet meghatározását. Az értelmiség, különösen a befolyásos írók - ezt a témát a legtöbbet vizsgálták mind a történeti vagy eszmei megközelítésű irodalomban, mind pedig a nemzeti történelem megírásának különböző módjaira összpontosítva - befolyásolták például azt, hogy a társadalmak hogyan képzelik el a nacionalista elveket és hogyan értelmezik a nemzeti identitást. Sőt, mint látni fogjuk, a különböző szervezett szereplők sikeresen versengtek az állammal abban, hogy a nemzeti különböző változatait próbálták intézményesíteni és beépíteni a lakosság, az elitek és az intézmények körében. Performatívumokat is használtak. Amit állítok, az az, hogy ez azonban a fent említett jelentés alkufolyamat része. Hosszú távon a nemzetnek ezek a szubaltern jelentései (és a meghatározásukra használt performatívumok, valamint az általuk esetlegesen generált "helytelenségek") az állam által részben elnyeltek vagy kiközösítettek maradtak. Bár ez Dél-Amerika esetében nyilvánvalóan egyértelmű, a másik két régióra is érvényes.

³⁹ Tilly, Charles (1992) *Kényszer, tőke és az európai államok, 990-1990 után*. Cambridge, MA: Blackwell, valamint az ő (1993) *European Revolutions, 1492-1992*. Cambridge, MA: Blackwell; Kohn, Hans, (1939) "The Nature of Nationalism", *The American Political Science Review*, V. 33, no. 6, pp 1001-1021. Ibargurren, Federico. *Origenes del nacionalismo argentino: 1927-1937*. Buenos Aires, Celsius. 1969; Grodzins, Morton. (1966) *A lojalitás és a hűtlen: A hazafiság és az árulás társadalmi határai*. Meridian Books, World Publishing Company; Hobsbawm, E. J. (1990): *A hazafiság és a hazafiasság: Nations and Nationalism since 1789*. Program, mítosz, valóság. Cambridge: Cambridge University Press és Hobsbawm, Eric és Terence Ranger szerk. (1983) *The Invention of Tradition*, Cambridge, University Press.

A modern állam nem csak ráerőltetett bizonyos identitásfelfogásokat, és nem kényszerítette a lakosságot ezek elfogadására; ez inkább a premodern államokra volt jellemző, ha egyáltalán volt ilyen. A nemzet modern konceptualizálása összetettebb folyamatként alakult ki, amely magában foglalta a jelentés intézményesítését a bevett (etnikai és egyéb) emlékek beépítésével, valamint a történelmileg gyökerező mítoszok felhasználásával, amelyek - ahogy Anthony Smith érvelt - a nacionalizmus és az identitás fontos alulról jövő forrásait jelentik.⁴⁰ Ez a sajátos konceptualizálás a *nemzeti* konstruált változatait egy részben az állam által konstruált, részben pedig a már kialakult, de kiválasztott jelentésekből merített nemzeti történelem kontextusában.

Az ősi hagyományok és mítoszok jelentősége a nemzet fogalmának meghatározásával kapcsolatban visszavezet minket a régi és új nemzetekről szóló vitához. Alapvetően két általános érv létezik a "nemzet" fogalmának a történelmi pályával kapcsolatos jelentéséről. Az egyik oldalon azok állnak, akik azt az elképzelést támogatják, hogy a nemzetet a "polgári nacionalizmus" határozza meg (minden, ugyanazon határokon belül élő ember a nemzet része), a másik oldalon pedig azok, akik az "etnikai nacionalizmus" hívei (a nemzeteket a közös örökség határozza meg, amely magában foglalja a közös hitet, a közös nyelvet és a közös etnikai származást).

Az első csoport a nemzeteket a modern állam kialakulásával, az állampolgárság fogalmával, a köztársasági forradalmakkal és a modernitással hozza összefüggésbe. Az utóbbi csoport nem így tesz. Tehát a nemzetek valóban modern jelenségek, vagy visszavezethetők a középkorig vagy akár az ókorig? Mivel azt állítom, hogy a nemzeti öntudat és a modern nemzetépítés felemelkedése szorosan összefügg a modern államok felemelkedésével együtt járó hatalmi centralizáció és bürokratikus növekedés folyamatával, a következő fejezet előtt röviden ki kell térni erre a vitára.

Németország jó kiindulópont. A német nemzetről szóló elméletek hosszú évek óta tükrözik e viták bizonytalan jellegét. A filozófusok és teoretikusok például általában azt az elgondolást választották, hogy a német nemzet

⁴⁰ Lásd Smith, Anthony, 1991 Nemzeti identitás. University of Nevada Press, és különösen a The Ethnic Origins of Nations, 1986 Oxford, Basil Blackwell.

a modernitás terméke, és ezért a modern intézményekhez és az állampolgárságról alkotott köztársasági fogalmakhoz kötődik. A tizenkilencedik században Hegel erős alapot szolgáltatott ehhez az állásponthoz, amikor azt állította, hogy a német nemzet felemelkedése a modern kollektív én felemelkedésével járt együtt. Az igazi német nemzetnek a szellem fejlődésének elkerülhetetlen művei révén "modernnek kell lennie". A modernitás egyedülálló és előnyös nézőpontot biztosított, ahonnan a múltra lehetett tekinteni, és így a Hegel korabeli modern német nemzet egy olyan identitás felépítését fejezte volna ki, amely a korábbi identitások negációját testesítette meg. A történelemfilozófiájában és A szellem fenomenológiájában a modern jelen erőteljes elemzési eszközt biztosított. A középkori német nemzethez való visszatérés korlátozná a történelem pályájának perspektíváját. A modern német nemzet tehát egy sokkal magasabb rendű öntudatot fejezett ki önmagáról, és ezért a hegeli értelemben vett "valóság" sokkal teljesebb volt.

Más irodalmak is támogatták a modern német nemzet gondolatát, de más okokból. Egyesek például egy dicsőséges és előre meghatározott jövő alapján meghatározott német nemzettől tartottak. Habermas gondolkodása erről a kérdéstről jó példa erre. A középkori német nemzet gondolata Habermas számára nemcsak pontatlan, hanem nem is kívánatos volt. Ezért buzdított arra, hogy "a németek...(legyenek)... kizárólag a köztársasági alkotmányhoz való hűségük alapján értelmezzék magukat nemzetként". A németek "nem kapaszkodnának a nemzetiség és a sorsközösség politika előtti mankóiba".⁴¹ Az ellenkező oldalon a német nemzeti identitás középkori eredetét állították.⁴² A jelentős tudományos kutatások ugyanígy kimutatták a premodern nemzeti identitások létezését Angliában.⁴³ Hasonló állításokat fogalmaztak meg a

⁴¹ Interjú Habermasszal in Borradori Giovanna, Filozófia a terror idején: Dialogues with Jurgen Habermas and Jaques Derrida. Chicago, University Press, 2003, pp. 10-11.

⁴² A szakirodalom jó áttekintését és e vita jelentőségét Németország esetében lásd például: Scales, Len (2012) The Shaping of German Identity Authority and Crisis, 1245- 1414, Cambridge, University Press. Lásd még Smith, Helmut Walser (2008) The Continuities of German History: Nation, Religion, and Race Across the Long Nineteenth Century. Cambridge, University Press

⁴³ Lásd többek között: Butterfield, Ardis (2009) The Familiar Enemy: Chaucer, Language, and Nation in the Hundred Years War. Oxford, University Press.

francia, orosz és svéd nemzetek. Arról nem is beszélve, hogy egy egyre növekvő irodalom továbbra is lenyűgöző kutatásokkal járul hozzá az identitás modernitás előtti eredetéhez és az azt jellemző kulturális konstrukciókhoz.⁴⁴

Ez a vita hatással van az érvelésekre? Úgy tűnik, igen. A középkorszakkutatók kimutatták, hogy a középkorban számos európai királyság és városállam olyan intézményes hatalmi és politikai központosítási rendszereket alakított ki, amelyek elősegítették volna a közös identitás olyan fogalmainak kialakulását, amelyeket általában a modern nemzethez kapcsolunk, és amelyeket én a modern nemzeti identitás megalapozásának kulcsfontosságú változóiként kezelek. Anthony Marx hasonló irányban érvelt.⁴⁵ Mivel tehát hangsúlyozom az állami intézmények szerepét a nemzet konceptualizálásában és a nemzeti öntudat szükséges mértékű kialakításában, amely egy átfogó nemzeti identitás kialakulásához szükséges, úgy tűnik, hogy vissza kell mennem ebbe az időszakba, hogy a folyamat gyökereit keressem. A modernitás végül is nem tűnik újszerűnek. Régóta állítják, hogy a modernitás magja - filozófiai feltevései, szókincse, művészete, valamint az ész és a tudományos tudás kultusza - az ókorban találja meg alapjait. Stephen Greenblatt például a közelmúltban elegánsan kiegészítette ezt az érvelést azzal, hogy a modernitás szilárd előzményeit találta meg mind Lucretius *De rerum natura* című versében, mind pedig a középkori tudósok olyan értelmezéseiben, amelyek felfedték a "modern" eszmék létezését és életképességét.⁴⁶

Mindazonáltal a nemzetek ókori vagy késő középkori eredeténél jobban érdekel itt a nemzeti identitás mint tudatos és intézményes folyamat, amely képes túllépni az etnikumon és az ókoron.

⁴⁴ Connor, Walker munkája az irodalom egyik mérföldkövévé vált. Lásd a 2006-os "The Dawning of Nations" című művét, in Ichijo és Uzelac, szerk. *When is the Nation?* Routledge, Lásd még az ő "Ethnonationalism" című írását, in Myron Weiner és Samuel Huntington, szerk. (1987) *Understanding Political Development*, HarperCollins, 196-221. o., valamint Connor (1994) *Ethnonationalism*, New Jersey, Princeton University Press.

⁴⁵ Marx, Anthony, 2003. *Hit a nemzetben: Exclusionary Origins of Nationalism*, Oxford University Press.

⁴⁶ Greenblatt, Stephen (2012) *The Swerve: Hogyan lett a világ modern*. New York, Norton és Társasága.

mítoszok, és képes egy sokkal nagyobb közösség, a "nemzet" fogalmának megfogalmazására. Az etnikai, faji és vallási különbségek nem akadályozzák meg az ilyen nemzetek tagjait abban, hogy osztozzanak abban a meggyőződésben, hogy van bennük valami közös, és hogy nemzetük különbözik más nemzetektől, függetlenül attól, hogy e meggyőzések honnan származnak. És bár az identitás modern felfogása megtalálható a modernitást megelőző évszázadokban, én a Max Weber által megfigyelt "racionális" bürokratikus konvergenciában látom a modern állam azon képességének hasznos mutatóját, hogy másfajta nemzeteket "fogalmazzon meg" és másfajta nemzeti identitást konstruáljon.

Nemzetek elképzelése és hagyományok kitalálása

Az, hogy a nemzetet inkább *fogalmilag fogalmazom meg*, mint képzeletben, megkülönbözteti meghatározásomat Benedict Anderson már híres és okos jellemzésétől, amely a nemzetet "elképzelt közösségként" jellemzi. Anderson szerint az ilyen közösségben a tagok "képzelik", hogy a nagyobb csoporthoz tartoznak.⁴⁷ Valóban, a nemzet "egy elképzelt politikai közösség - és úgy képzeli el, mint ami eredendően korlátozott és szuverén... Elképzelt, mert még a legkisebb nemzetek tagjai sem ismerik a legtöbb tagtársukat, nem találkoznak velük, sőt, még csak nem is csordogálnak róluk, mégis mindegyikük fejében él egy kép a közösségükről".⁴⁸ Amennyire fontos a képzelet, annyira fontos inkább az elképzelés, különösen akkor, amikor az uralkodók ki akarják terjeszteni az állam határait, és heterogén népesség körében az identitás és a lojalitás kollektív érzését kívánják ösztönözni. Ráadásul az imagináció, amely Andersonnál számos történelmi fejlemény és számos szereplő tevékenységének következményeként alakul ki, nagymértékben valamiféle konceptualizáláson alapul, vagyis annak meghatározásán, hogy mit jelent a nemzet, mit kínál, és mit tud tenni a tagjai számára.

⁴⁷ Anderson érvelését lásd a Képzelt közösségek: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: London: Verso, 1983. Ennek az érvelésnek további árnyalatait lásd még

Under Three Flags: Anarchism and Anti-Colonial Imagination. London: Verso, 2005.

⁴⁸ Anderson, Benedict, op. cit. 5. o.

Az Újvilág alkotmányai például általában a nemzet meghatározásával és azzal kezdték, hogy mit képvisel, hogy minél szélesebb körben szólítsanak fel a lojalításra. A képzelet szerepet játszott, de ezt az új köztársaságok nemzet - a fent használt értelemben vett - fogalomalkotása váltotta ki. És az e definíciókkal kapcsolatos jelentés intézményesítése volt az, amely az identitás alapját képező alappillért biztosította, és amely többek között a nemzet "képzeletét" is elősegítette. Az alkotmányok eléggé hajthatatlanul határozták meg és hangsúlyozták nemcsak e *nemzetnek* nevezett kollektíva szuverenitását és jogait, hanem annak értelmét is. Így e közösség definícióit az intézményekkel összefüggésben fogalmazták meg, mivel ez utóbbiak egyszerre nyújtottak fogalmi keretet és empirikus alapot a nemzet fogalmának meghatározásához. Az Egyesült Államokban a nemzet azon "jó" vagy "szerencsés" emberek tulajdonságaira utalt, akik a nemzeti közösséget alkotják, és akik e tagságuk révén jogot szereztek arra, hogy maguk válasszák meg a hatalmukat. A nemzeteket olyan közösségekként fogalmazták meg, amelyek képesek saját intézményeik és államuk létrehozására. Aki olvasta ezeket a dokumentumokat, vagy valamilyen módon, nyilvános diskurzuson vagy más módon kapcsolatba került velük, annak elég jó elképzelése volt arról, hogy mit jelent a nemzet. A képzelet - az az elképzelés, hogy ugyanazon nemzet más tagjai is osztoznak ugyanazokban az eseményekben, amelyek engem mint egyént érintenek, és ezért van valami közös bennem velük - később jött, miután a nemzetet meghatározó performatív mondatok intézményesültek és elfogadták őket.

Az alkotmányok egyértelműen összekötötték a nemzeteket a kormányzati intézményekkel. Ez jól látható az 1811-1830 körül írt latin-amerikai alkotmányokban.⁴⁹ De igaz ez az 1776-os amerikai függetlenségi nyilatkozatra is. Ott az egyéni jogok állnak az államberendezkedés középpontjában, de csak egy adott intézményi kerettel szoros összefüggésben. Az állam válik az ilyen jogok garanciájává és védelmezőjévé, amelyek viszont az amerikai nemzet központi meghatározását jelentik. Mégis az állam

⁴⁹ Latin-Amerika esetében ezt az érvet Fernando Lopez-Alves, "Modernization Theory Revisited: Latin America, Europe, and the U.S. in the Nineteenth and Early Twentieth Century", Anuario Colombiano de Historia Social y de la Cultura, Vol. 38, No. 1 (January-July 2011) pp. 243-279.

csak akkor képes garanciavállalóként fellépni, ha a nemzet ezt kívánja; ezért a kezdetektől fogva egyértelmű társfüggőséget lehet felfedezni az állam és a nemzet között a köztársasági keretekkel kapcsolatban. Az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat valóban megadja "a népnek", mint kollektívának a jogot, hogy a nép érdekeit jobban képviselő kormányokat mással helyettesítse. A nacionalizmus moduláris fogalmainál is inkább a nemzetek konceptualizálása állt a társfüggőség és a nemzeti identitás története mögött.

Thomas Jefferson a nemzeti kormányzat meghatározását az "amerikai nép" (azaz az alkotmányban meghatározott nemzet) elidegeníthetetlen jogával kötötte össze, hogy saját kormányzatát létrehozza, "olyan elvekre alapozva és olyan formában szervezve meg a hatáskörét, amely számára a legjobban szolgálja biztonságát és boldogságát". Az új nemzetet úgy fogalmazták meg, hogy az "e gyarmatok jó népeiből" áll, akik mostantól olyan új szabályokat és törvényeket hozhatnak, amelyek a legjobban megfelelnek nekik. Annak érdekében, hogy az emberekhez igazodjanak, a felettük uralkodó intézményeknek "szabad és független államokhoz" kell kapcsolódniuk.⁵⁰ Így Jefferson szerint közvetlen hasonlóságnak kell lennie a kormányzati intézmények (az állam a maga teljességében) és a nemzet között, vagyis az államok és a nemzeti közösség között. Mind Európában, mind Amerikában az uralkodó elitek azt remélték, hogy a nemzetek koncepciója és egy ilyenfajta társfüggőség megteremtése hatékonyabban fogja a lakosságot a politikai rendszerhez kötni.

A francia forradalom természetesen nagyban hozzájárult ahhoz az elképzeléshez, hogy a nemzeteket az érdekeiket képviselő intézményekkel összefüggésben kell meghatározni, és hogy a nemzetnek (a forradalom idején a "népet" mint állampolgárokat értették alatta) joga van megválasztani és alakítani azokat az intézményeket, amelyek a legjobban képviselik az érdekeit. A nemzet mindezen dél-amerikai, európai és amerikai változataiban az államot az új független és szuverén nemzeti közösség egységének biztosítékaként határozták meg, és az ilyen

⁵⁰ Jefferson, Thomas (1950). "The Declaration of Independence, As Amended by the Committee and by Congress", in The Papers of Thomas Jefferson, Julian P. Boyd et al, Princeton University Press, pp 429-433.

a nemzeti közösséget egyértelműen a kormányzati intézményekkel összefüggésben és azokkal szoros kapcsolatban fogalmazták meg. Andersonnak igaza van abban, hogy az "elképzelt nemzetek" különböző népeket hozhattak össze, hogy osztozzanak egy "szuverénnek és korlátozottan elképzelt" identitásban. Az állam intézményes keretei azonban megteremtették azokat az előfeltételeket, amelyek mellett a nemzet szélesebb körű, népi "elképzelt" megjelenése megtörténhetett.

Mielőtt elhagynánk Anderson érvelését, még egy további pontra kell rámutatni. Amint azt már sokszor joggal állították, a hangsúly Európáról az amerikai kontinens kreol nacionalizmusára való áthelyezése üdvözlendő hozzájárulást jelentett a nemzetek, a nacionalizmus és a nemzeti identitás tanulmányozásához. Ahogyan ő határozottan fogalmazott: "Megdöbbentő jele az eurocentrizmus mélységének, hogy oly sok európai tudós minden bizonyítékkal szemben kitarthat amellet, hogy a nacionalizmust európai találmánynak tekinti".⁵¹ Anderson érvelését követve tehát feltételezhetjük, hogy az új világ nemcsak a "nacionalizmus mint kulturális konstrukció" eredetét biztosította, hanem a nemzetnek erre a sajátos képzeletre épülő modern felfogását is. Ez az új nemzet azonban gyakran meghatározatlan háttérben marad. Inkább az kerül a figyelem középpontjába, ami a nacionalizmus. A nacionalizmus, ahogy ő fogalmazott, nem "csak egy újabb izmus", hanem a modern identitás kulcsa. Ez egy "radikálisan megváltozott tudatforma, amely megteremti saját narratíváját", és jelentőségében és terjedelmében felülírja a nemzetet.⁵²

Hobsbawmhoz hasonlóan Anderson a nacionalizmust többnyire a nemzet megalkotójának tekinti, amely megkülönböztetés egyébként Hobsbawmnál is elmosódik. Ugyanakkor Anderson érvelésében úgy tűnik, hogy a nemzet megőrzi bizonyos fokú autonómiáját. Például a nemzetet - és nem a nacionalizmust - a vallásos világfelfogás összeomlásával hozza összefüggésbe, amely a szakirodalom nagy része szerint nem tudott többé folytonosságot biztosítani, és ezért megnyitotta az utat a világi legitimitás új forrása (a nemzet) előtt. A oldalon.

⁵¹ Anderson, *ibid.* 191. o.

⁵² Anderson, Benedict, *op.cit.*, XIV. o.

a racionális szekularizmus évszázadában - érvel - a "paradicsom szétesése" egy újfajta folytonosság megteremtésének vágyához vezetett. A "végzetszerűség folytonossággá való világi átalakulására volt szükség; az esetlegességet jelentéssé kellett érzékelni. És kevés dolog volt (van) erre a célra alkalmasabb, mint a nemzet eszméje".⁵³

A nacionalizmus elterjedéséhez vezető konkrét történelmi események elemzéséből azonban nagyjából hiányzik az a sajátos és a nemzetet konstruáló autonóm képzelet. Spanyol Amerikában, emlékeztet, az emberek azért gondolták magukat "amerikaiaknak", mert "ez a kifejezés pontosan a spanyolon kívüli születés közös sorsát jelölte". Feltételezhetjük tehát, hogy ez a nemzet valamilyen módon eltérő felfogását eredményezte, amely a nacionalizmus "moduláris fogalmához" kapcsolódik, amelyet - Anderson szerint - latin-amerikai bürokraták hoztak létre.⁵⁴ A nemzet latin-amerikai "elképzelésének" sajátos elemzése azonban elvész egy olyan vizsgálatban, amely a "moduláris" nacionalizmust állítja a középpontba. Az új latin-amerikai nemzet így a háttérben marad, és nem kap önálló életet, legalábbis analitikusan.

Fontos ez? Azt javaslom, hogy igen. Az alábbi összehasonlításokból kiderül, hogy mind Európában, mind Amerikában a nemzet fogalma és tudatosítása vagy megelőzte a nacionalizmus mint mozgalom és mint ideológia felemelkedését, vagy egyidejűleg kapcsolódott hozzá. Azt is megmutatják majd, hogy mind a nemzet fogalm meghatározásai, mind az általuk gerjesztett nacionalizmusok az Atlanti-óceán ellentétes partjain eltérőek voltak, az Anderson által kiemeltől eltérő változók miatt. Yael Tamir különböző okokból azt is felvetette, hogy Anderson művének éppen a nemzeti közösség definíciója a leggyengébb pontja. A legtöbb közösség - jegyzi meg Tamir - "elképzeltnek" tekinthető, és Andersonban nincs nyom arra, hogy mi különbözteti meg a nemzetet másfajta elképzelt közösségektől. Több pontosságra van szükség.

Anderson

⁵³ Anderson, 11. o.

⁵⁴ Anderson, ibid. 63. o.

nem ért egyet. Azt írja, hogy ami a nemzeteket megkülönbözteti más közösségektől, az inkább az a "stílus, amelyben elképzelik őket". Tamir azt állítja, hogy ez nem tűnik a kérdés eldöntésének.⁵⁵ Legyen ez a vita bárhogyan is, kétségtelenül szembesülünk azzal a kérdéssel, hogy hogyan különböztessük meg a nemzeteknek nevezett közösségeket más, nem nemzeteknek nevezett közösségektől. A vallási és nemzeti közösségek közötti különbségeken kívül, amelyeket fentebb javasoltam, három másik tényező együttesen különbözteti meg a nemzeteket más típusú közösségektől: az állam szerepe a fogalomalkotásban, a Weber által *racionális bürokratikus konvergenciaként* meghatározottakkal való kapcsolatuk, és éppen az általam leírt módon a nacionalizmushoz való viszonyuk.

Anderson fontos hozzájárulása bizonyára nem szűkíthető le a képzelet hangsúlyozására. Ahogy Christopher Hill fogalmazott: "Anderson ... a gazdasági evolúciót tekinti elmélete alapvonalának, bár könyvének ezt az aspektusát gyakran elhanyagolták, mert szűken foglalkozott a címben szereplő kifejezéssel".⁵⁶ Hill arra is emlékeztet, hogy Anderson a gazdasági narratívát antropológiai megközelítéssel kapcsolja össze, és ez lehetővé teszi a faj és az etnicitás beépítését a nacionalizmus elemzésébe.⁵⁷ Természetesen igaza van. Anderson elegánsan megmutatta, hogy a nemzetről mint "kulturális konstrukcióról" szóló tanulmányoknak igenis nagy figyelmet kell fordítaniuk a gazdasági rendszerek, a piacok és a kommunikáció fejlődésére.⁵⁸

Összefoglalva, a nemzetekre és a nemzetek meghatározására helyezett hangsúlyom eltér Anderson nacionalizmusról szóló érvelésétől. Ugyancsak eltér Hobsbawmtól.

⁵⁵ Tamir azt állítja, hogy Anderson sem mutat bizonyítékot ezekre a különböző elképzelési stílusokra; "The Enigma of Nationalism", *World Politics*, 47. évf. 3. sz. 421-423. o.; lásd még: *Liberal Nationalism*. Princeton, University Press, 1993.

⁵⁶ Hill, Christopher L. (2008) *National History and the World of Nations*. Durham and London, Duke University Press, pp 36-37.

⁵⁷ Ibid., 37. o. Hill is alapos kritikát fogalmaz meg Anderson érvelésével kapcsolatban a nacionalizmus moduláris fogalmának földrajzi kialakulásával, valamint Anderson munkájának elemzői implikációival kapcsolatban.

⁵⁸ Anderson, Benedict, op. cit. 3-7. o.

és Ranger híres érvelése a "kitalált hagyományokról". Ők így határozzák meg ezeket a hagyományokat: "A hagyományok kitalálása, feltételezzük itt, lényegében a formalizálás és a rituálissá tétel folyamata, amelyet a múltra való hivatkozás jellemez, ha csak az ismétlés erőltetésével is".⁵⁹ Megtudjuk, hogy bizonyos történelmi pontokon a hagyományok kitalálására szükség van, míg máskor nincs rá szükség. A szerzők így figyelmeztetnek bennünket: "Ahol a régi szokások élnek, ott a hagyományokat sem feleleveníteni, sem kitalálni nem kell".⁶⁰ Valóban, a Ranger és Hobsbawm szerkesztett kötetének fejezetei mellett érvelnek, hogy egyes hagyományokat, amelyek hajlamosak elhalványulni, utólag újraélesztik és feltalálják. Elgondolkodtató azonban, hogy milyen körülmények között szűnnek meg a "régi szokások" élni, vagy válnak eléggé irrelevánssá ahhoz, hogy új hagyományok feltalálásának szükségességét teremtsék meg. Más szóval, milyen körülmények között és milyen kontextusokban erodálódnak egyes hagyományok, és helyükbe mások léphetnek? Mik lennének a legfontosabb különbségek a fennmaradó és a nem fennmaradó hagyományok között? Mivel az ezekre a kérdésekre adott válaszok vagy nincsenek teljesen kidolgozva, vagy nincsenek egyértelműen megfogalmazva, a Hobsbawm és Ranger kötete úgy tűnik, nem képes szembeállítani a sikeres kitalált hagyományokat a sikertelenekkel. A kötetben vizsgált hagyományok többsége ugyanis a feltalálás sikeres eseteit képviseli. Ez bizonyára problémákat vet fel a felállított fő hipotézis meghamisítása szempontjából.

Ezzel szemben az itt bemutatott érvelésben azonosítani lehet a nemzetek sikeres és kevésbé sikeres konceptualizálását, valamint a kapcsolódó hagyományok ellenálló képességének okait. A jelentések sikeres konceptualizálása és intézményesítése meghatározza a nemzeti identitás kialakulásának módját. A nemzeti identitás építésében egyes hagyományoknak van értelme, másoknak nincs. A nemzeti konceptualizációi, amelyek ellenállnak az állam és szervei által ráerőltetett jelentésnek, hosszú távon általában erodálódnak és/vagy radikálisan megváltoznak. Ennek ellenkezője igaz azokra a nemzeti koncepciókra, amelyek az államot is magában foglaló jelentéstárgyalási folyamatot képviselnek. Érvelésem szerint az állam teremti meg a színpadot, amelyen ez a tárgyalási folyamat zajlik.

⁵⁹ Hobsbawm, Eric és Terence Ranger szerk. (1983) The Invention of Tradition, Cambridge University Press, 4. o.

⁶⁰ Hobsbawm és Ranger, Ibid., 8. o.

konceptualizálja, intézményesíti és létrehozza azokat a politikákat, amelyek magyarázatot adnak arra, hogy egyes hagyományok miért maradnak fenn, míg mások miért nem.

Az utolsó megkülönböztető szempont az ügynökségre vonatkozik. Hobsbawmnál és Rangernél a kitalált hagyományok alakítói a legkülönfélébb csoportok, egyének, egyesületek, intézmények, pártok, mozgalmak és maga a nacionalizmus is. Kétségtelenül rengeteg empirikus bizonyíték támasztja alá azt a megállapítást, hogy a legkülönbözőbb csoportok és ügynökségek vesznek részt a hagyományok kitalálásában és az identitás kulturális tereinek létrehozásában. Mindazonáltal elemzésemben az állam az, amely végső soron a legfontosabb szereplő marad, amely képes létrehozni a *nemzeti* alapstruktúrát, amelyen belül ezek a hagyományok - kitaláltak vagy sem - működnek. Az állam az, amely egyes csoportok érdekeit támogatva és másokat blokkolva megteremti azokat a feltételeket, amelyek mellett egyes, a nemzethez kapcsolódó gyakorlatok és hagyományok hajlamosak elhalványulni, míg mások nem.⁶¹

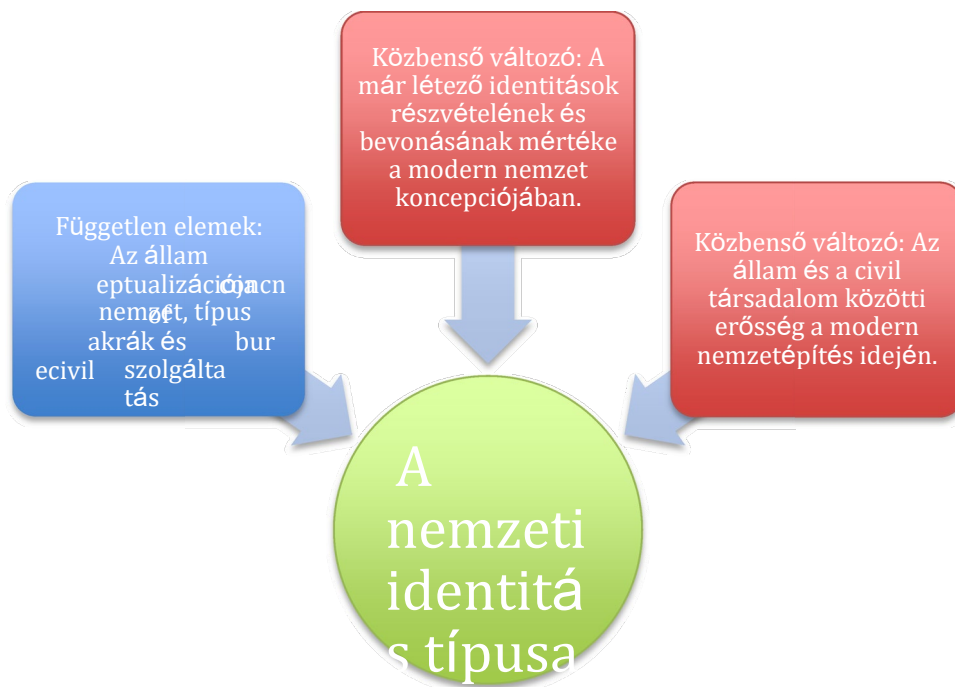
III) Nemzetek, államok és esetek.

Az érvelés részletesebb kifejtéséhez ki kell térnünk a nemzeti identitás fogalmára és a beavatkozó változók szerepére. *Nemzeti identitás* alatt a nemzet - rendszerint igen tág - felfogásának és jelentéseinek különböző mértékű tudatosságát és konszenzusát értem. A nemzeti identitás olyan kulturális, szimbolikus és történelmi terek megszilárdulását is jelenti, amelyeket egy adott időpontban egy adott népesség többsége osztozik. A 3. ábra a nemzeti identitás felépítéséről szóló általános érvelésemet mutatja be, beleértve a független és a beavatkozó változókat. A fent említett független változókat a 3. ábra kiegészíti a beavatkozó tényezőkkel, amelyeket közvetlenül alább tárgyalunk.

3. ábra: A nemzeti identitás építése

61

Magától értetődik, hogy más ideológiai konstrukciókhoz hasonlóan a nemzet konceptualizációi is nem tűnnek el teljesen. A legtöbbjük visszatér. Az állam azonban hozzájárul azoknak a feltételeknek a megteremtéséhez, amelyek mellett egyes koncepciók a nemzeti történelem és a nyilvánosság anyagának részei maradnak, míg mások nem.

A 3. ábrán látható beavatkozó változók szerepének jobb elemzése érdekében kapcsolatot kell teremtenünk a konkrét esetekkel (lásd a fenti 1. táblázatot, valamint az alábbi 2. és 3. táblázatot). Mielőtt azonban e táblázatokkal foglalkoznánk, össze kell foglalnunk az eddig elmondott érvelést. A nemzet fogalom meghatározásai és definíciói *performatívak*, az Austin által megfogalmazott értelemben, és a nemzet definíciói többnyire nem arra valók, hogy teszteljük őket. Az állam szavakkal megteremtheti a nemzetet; ugyanakkor, ahogyan azt szintén kifejtettem, ez csak egy lépés egy hosszabb folyamatban, amely magában foglalja a jelentés intézményesítését és azokat a rituálékat és bürokratikus gyakorlatokat, amelyek megerősítik ezt a konceptualizálást.⁶² Semmi sincs azonban rögzítve. A nemzet konceptualizálása és a jelentés uralkodó konceptualizációjához való érzelmi kötődés megteremtése a társfüggőség különböző típusait hozta létre

⁶² Az állam nem a társadalmi ürességből fogalmazta meg a nemzetet; fogalomalkotásait a különböző kulturális konstrukciók: a vallási hiedelmek elsajátításával és/vagy elutasításával végezte, kultúrák, képi világ, szlogenek, zene, eposzok, szimbólumok, rituálék, a köztérek használata, és így tovább.

(2. és 3. táblázat). A társfüggőség minden itt vizsgált esetben erősödött a későbbiekben.

A modern bürokrácia döntő szerepet játszott. Az uralkodó koalíciók és az állam hasonlítottak a részvényeshez, a menedzserhez vagy az üzlettulajdonoshoz, akinek szüksége van egy küldetésnyilatkozatra és egy meghatározó táblázatra ahhoz, hogy azonosulni tudjon a céggel. Ugyanakkor és ugyanezen folyamat részeként a küldetésnyilatkozatok és a diagramok lehetővé teszik a cég számára, hogy az egység és az azonosulás bizonyos fogalmait telepítse az alkalmazottak közé. A cél nyilvánvalóan a nagyobb egészhez való tartozás tudatának megteremtése. A bürokratikus gyakorlatok elősegítették azt, amit Ernest Renan és Max Weber sokáig úgy definiált, mint egy nagyobb "nemzeti közösséghez" való "érzelmi kötődést". Valójában ők voltak a fő alkotói azoknak a paramétereknek, amelyek alapján a civil társadalom különböző szektorai jelentést tulajdonítottak a nemzetnek, és ezáltal megteremtették azokat a feltételeket, amelyek megkönnyítették ezt a nagyobb nemzeti közösséghez való kötődést. Bár definíció szerint minden állam központosítja a hatalmat, ami a modern államot megkülönböztette, az a hatalom egy sajátos központosítása volt, amely elősegítette az intézményi struktúrák és a társadalmi irányítás olyan típusait, amelyek hajlamosak voltak hasonlítani egymásra. Ez megkönnyítette a nagyon különböző államok, például Dél-Amerika és Európa államai közötti összehasonlítást.

Az 1900-as évek elején Max Weber megfigyelte, hogy a tizenkilencedik században a szervezeti gyakorlatok uniformizálódása felé haladtak. A "racionális-jogi" struktúrák, ahogy ő nevezte őket, Európa-szerte és azon túl is konvergáltak: az egyes bürokraták szervezeten belüli változó szerepe az átalakulások egyik fő motorját jelentette. Ahogy Bernard Silberman rámutatott, Weber elmélete az ilyen konvergenciáról nem annyira arról szólt, hogy a bürokráciák szervezeti felépítése többé vagy kevésbé "racionális"-e, hanem arról, hogy az egyes bürokraták szerepének lényeges tulajdonságai mindegyikben jelen vannak-e: a munkaköri leírások és az előléptetési rendszerek kulcsfontosságúak voltak.⁶³ Ezek közé tartoztak a homogénebb számszerűsített és minősített definíciók vagy a jogosultság, az érdekek, a karrierlehetőségek, a kinevezések, a professzionalizáció,

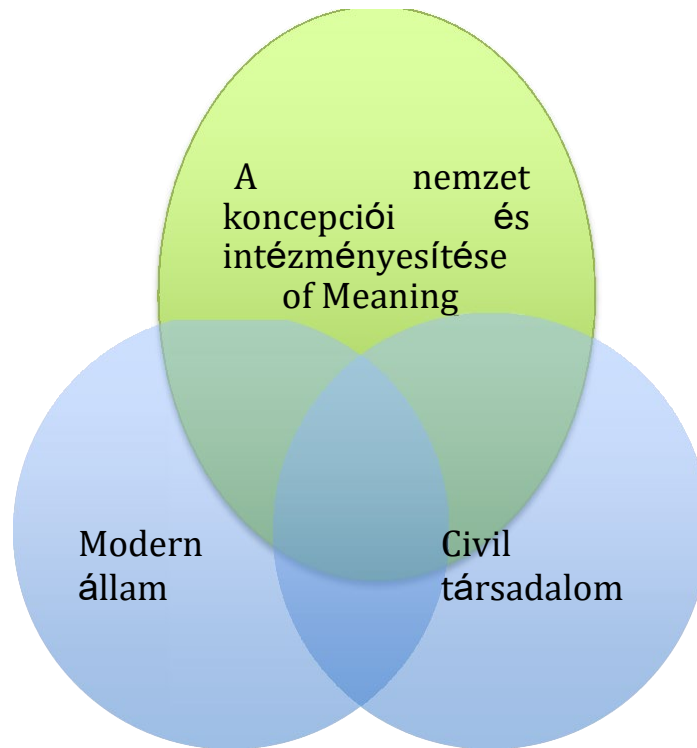
⁶³ Silberman, Bernard S. (1993): Bernard Silberman, S. Bernard: Az értelem ketrecei. A racionális állam felemelkedése Franciaországban, Japánban, az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában. Chicago: University of Chicago Press.

és diszkréciót az egész területen. Ehhez a listához hozzáadom a köztisztviselők - különösen a felsőbb szintű köztisztviselők - és a politikai elit, illetve a kormánykoalíciók közötti kapcsolatokat. A kis létszámú és kevésbé autonóm hivatásos közszolgálattal rendelkező gyenge államokban (Dél-Amerikában általában) a politikai és gazdasági elitek megtartották a nemzetépítés és a jelentős intézményesítése feletti hatalmat. Azokban az államokban, ahol a köztisztviselők hivatásos, megalapozott és autonómabb réteggel rendelkeztek, a nemzeti koncepcióalkotás feladata nagyrészt az ő kezükben maradt.

Ez nem jelenti azt, hogy a gyengébb, kevésbé professzionális bürokráciával rendelkező államok elzárják a közszolgálat tagjait attól, hogy részt vegyenek a nemzeti identitás építésében. Azt jelenti, hogy az általuk hozott döntések nem mindig váltak politikává. Ezek az államok sem voltak kevésbé "racionálisak". Weber hangsúlyozása az egyes bürokraták szerepére, valamint az előléptetési rendszerek racionalizálására és így tovább, "megszabadít minket attól az egyszerű feltételezéstől, hogy minél erősebb az állam, annál racionálisabb a bürokráciája".⁶⁴ Az állam erejének lekicsinyítése és inkább a bürokráciára és a köztisztviselők szerepére való összpontosítás megkönnyíti, ahogyan én is teszem, a különböző államok összehasonlítását a gazdasági fejlődés eltérő szintjein anélkül, hogy kizárólag az állam erejére vagy kapacitására összpontosítanánk. A nemzetek konceptualizálása és a jelentős intézményesítése tehát az állam és a civil társadalom kereszteződésében történik. A nemzeti identitás, ha egyszer elég erős ahhoz, hogy egy nagyobb csoportról nemzeti öntudatot teremtsen, szintén befolyásos szereplővé válik. A 4. ábra ezeket a kereszteződéseket ábrázolja. Azt is mutatja, hogy az állam és a civil társadalom olyan kapcsolatokat alakít ki egymással, amelyek nem feltétlenül szívdóznak fel, vagy nem tartoznak a társfüggőség alá.

⁶⁴ Az érvelés erőteljesen szerepel Silberman, Bernard S. (1993): Az értelem ketrecei. A racionális állam felemelkedése Franciaországban, Japánban, az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában. Chicago: University of Chicago Press. Max Weber nyomán Silberman itt azzal érvel, hogy ebben a négy országban különböző típusú bürokráciák alakultak ki, amelyek nyilvánvalóan különböző típusú államokat alakítottak ki az erő, a kapacitás és az autonómia tekintetében.

4. ábra: Az állam, a civil társadalom és a nemzeti identitás kapcsolódási pontjai.

Amint a 4. ábra mutatja, a civil társadalom és az állam között átfedés van (az ábra alsó interakciója), amely nem metszi a jelentés intézményesülését. Más szóval, ez a terület az állam és a civil társadalom közötti olyan kapcsolódási pontokat képvisel, amelyek nem feltétlenül kapcsolódnak a nemzet konceptualizációjához vagy a nemzeti identitás építésének folyamatához. Az állam és a civil társadalom közötti egyes kölcsönhatások tehát függetlenül működhetnek attól a befolyástól, amelyet - érvelésem szerint - a nemzet és a nemzeti identitás mindkettőre gyakorolhat; ezek közé tartoznak az intézményi, gazdasági és társadalmi kölcsönhatások.

A 4. ábra két olyan metszéspontot is mutat, amelyek kompromittálják a nemzet fogalmát és a jelentés intézményesülését egyrészt a modern állammal, másrészt a civil társadalommal. Feltételezhető, hogy ezek a területek két különböző módot mutatnak arra, hogy egyrészt az állam és a nemzet, másrészt a civil társadalom és a nemzet hogyan kapcsolódhat egymáshoz. A 4. ábra középpontjában lévő három kört összekötő árnyékos terület a

kereszteződés, amelyeken a társfüggőség épül. Most pedig részletezzük a társfüggőség típusait az esetekre vonatkoztatva, és végül hozzuk fel a közbeeső tényezők hatását az általános érvelésre.

A társfüggőség típusai: Nemzet-államok, nemzetállamok, állam-nemzetek

Legalábbis az itt vizsgált régiókban az államok és nemzetek közötti társfüggőség három típusát találjuk. A társfüggőség ismét azt jelenti, hogy sem az államot alkotó intézmények és politikák, sem a nemzetet strukturáló fogalmi és kulturális jelentés-konstrukció nem létezik egymástól függetlenül. Ezek egy olyan egyenlet elválaszthatatlan tényezői, amely a konszolidáció különböző "útjain" keresztül alakult ki. A *nemzetállam* és a *nemzetállam* hagyományos fogalmi nem adnak kellő számot sem a különböző társfüggőségi utak sokféleségéről, sem az ebből eredő eredményekről.⁶⁵ Kissé paradox módon a fogalmak fogalmi hiányosságai akkor válnak nyilvánvalóvá, amikor megpróbáljuk tanulmányozni a társfüggőség különböző kombinációit, amelyek a Nyugaton alakultak ki, pontosan abban a régióban, amely a legtöbb empirikus bizonyítékot szolgáltatva a "nemzetállam" és a "nemzeti állam" fogalmak alátámasztására. A probléma részben abból adódik, hogy az államok és a nemzetek tanulmányozása két párhuzamos vitaként alakult ki, amelyek gyakran nem folytatnak párbeszédet egymással. A szakirodalmak különböző elméleti terepen fejlődtek, mert eltérő premisszákból és feltételezésekből indultak ki, ezért különböző elméleti eszközöket részesítettek előnyben. Nem meglepő, hogy az államra koncentrázó munkák nagy része általában vagy figyelmen kívül hagyta a nemzet elemzését, vagy figyelmen kívül hagyta a nemzet kialakulásával kapcsolatos elméleteket, ami következetes mulasztás, ha a cél a nemzetállam tanulmányozása. Ugyanígy, a nacionalizmusról és a nemzeti identitásról szóló jelentős irodalom figyelmen kívül hagyta az államelméleteket, és így nem integrálta őket a kutatásba.

⁶⁵ E fogalmaknak a Latin-Amerikában és Európában kialakult összefüggéseiről lásd Fernando Lopez-Alves "Nation-States and Nationalist States: Latin America in Comparative Perspective", in Hanagan, Michael és Tilly, Chris (szerk.) Contention and Trust in Cities and States, Springer, 2011.

elemzés. Az elmúlt évtizedekben a nemzet és a nacionalizmus témakörében végzett munka elkezdte felszámolni ezeket a definíciós hiányosságokat, bár még sok a tennivaló.⁶⁶

Ahogy azt már szinte unalomig ismételtetik, Charles Tilly régen azt állította, hogy az államok csinálják a háborút, és a háború csinálja az államot.⁶⁷ Ennek a fajta körkörös meghatározásnak mégis van értelme. Hasonló módon az államok is teremthetnek nemzeteket, és a nemzetek - hozzájárulva a nemzeti identitás és a nacionalizmus megszilárdulásához - szintén alakíthatják az államokat, sőt, ahogyan egyesek állítják, meg is teremthetik azokat.⁶⁸ Én azonban azt állítom, hogy az államok maradtak a nemzetépítés fő motorjai és a társfüggőséget strukturáló erők.

⁶⁶ A rövid lista a következőket tartalmazza: Anderson, Benedict R. 1983. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: London: Verso. Bell, David A. (2003) A nemzet kultusza Franciaországban: Inventing Nationalism, 1680-1800, Harvard University Press; Breuilly, John (1993) Nationalism and the State, Manchester, Manchester University Press; Brubaker, Rogers (1992) Citizenship and Nationhood in France and Germany, Harvard University Press; Greenfeld, Liah. (1992) Nationalism: Five Roads to Modernity (Öt út a modernitáshoz). Cambridge. Harvard University Press, és ő (2001) The Spirit of Capitalism: Nationalism and Economic Growth, Harvard University Press; Hill, Christopher L. (2008) National History and the World of Nations: Capital, State and the Rhetoric of History in Japan, France, and the United States, Durham and London, Duke University Press; Marx, Anthony W. 1998. Making Race and Nation: A Comparison of South Africa, the United States, and Brazil. Cambridge Studies in Comparative Politics és Tamir, Yael (1993) Liberal Nationalism. Princeton, University Press

⁶⁷ Bizonyára ez volt a legtöbbet idézett mondata, de ez egyáltalán nem tükrözi Tilly érvelésének teljességét. Tilly könyve, a Coercion, Capital and European States AD 990-1990, Cambridge, MA: Blackwell (1992) jó példát szolgáltat erre. Ebben az alapvető kérdésre, hogy hogyan következett be a hatalom koncentrációja az európai történelemben, és miért tetőzött a nemzeti állam diadalában más államformákkal (például városállamokkal, nemzetállamokkal és lazán tagolt regionális birodalmak rendszereivel szemben) szemben, sokkal összetettebb választ kapunk. A háború csak az egyik változó; a történelmi kontextus, a korábbi intézmények és különösen a kapitalista fejlődés és felhalmozás mértéke szintén döntő fontosságú.

⁶⁸ Azt állították, hogy Németország esetében a megelőző nemzeti identitás az államalakítás motorjává vált, Németország Bismarck alatti egyesülését gyakran idézik példaként. Lásd Clark, Christopher (2007) Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia: 1600-1947, Penguin Books. A német egyesítésről Bismarck személyes életének szemszögéből lásd Steinberg, Jonathan B. (2011) szórakoztató és részletes könyvét: Bismarck: A Life, New York, Oxford University Press. Lásd még Erich Eyck 1968-as Bismarck and the German Empire című művében kifejtett érvelését. New York, Norton & Company, ahol amellet érvel, hogy Bismarck államépítési projektje megváltoztatta a német nép nemzettudatát, de mégis számos jól bevált nemzeti hagyományra épített.

A társfüggőség különböző típusainak jobb figyelembevételére érdekében azt javaslom, hogy a következő módon vizsgáljuk felül a már ismert fogalmi eszközöket és osztályozásokat:

- 1) Az "államnemzeteket" modern politikai, ideológiai és intézményi egységeknek nevezem, amelyekben az állam konceptualizálja a nemzetet és intézményesíti a jelentést, és megpróbál egy átfogó és egyedi nemzetet felépíteni. A nemzeti identitás megalkotása a kívánt nemzeti közösség fizikai és kulturális formálására irányuló politikai döntéshozatalban nyilvánul meg. Vagyis a jelentés intézményesítése párhuzamosan zajlik az állam azon politikáival, amelyek megpróbálják eltörölni vagy újrafogalmazni a már létező csoportidentitásokat, és azokat az egyetlen átfogó nemzeti különlegesség mantrája alá sorolni. A nemzet konceptualizációi az egy, és csakis egy oszthatatlan nemzet megalkotásának gondolatára összpontosítanak. A jelentéstárgyalás folyamata nem teljesen sikerül a már létező identitásokat a hivatalos nemzetbe integrálni. A társfüggőség képlete az "*egy állam, egy nemzet*", ami azt jelenti, hogy az állam célja, hogy egy és csakis egy nemzet felett uralkodjon. Ezért a nemzet egyetlen domináns, átfogó és "hivatalos" fogalomalkotását és logikáját kívánja létrehozni. Ezek az állam-nemzetek többnyire nem képesek teljesen eltörölni az alternatív "nemzeteket" vagy "identitásokat"; így ezek "alárendelt" identitásokként élnek tovább. Az irodalom hagyományosan a "nemzetállam" címke alatt tanulmányozza ezeket az államnemzeteket. A nemzetnek és a nemzeti identitásépítésnek sajátos formájának ez a konceptualizálása Dél-Amerikának felel meg.
- 2) Charles Tilly és más szerzők fogalmát kölcsönözve, de tágabb és átfogóbb értelmet adva a fogalomnak, "nemzetállamoknak" nevezem azokat a politikai, ideológiai és intézményi egységeket, amelyekben az állam nem a semmiből épít nemzetet. Inkább a nemzetet a sokféleségre alapozva fogalmazza meg, és megpróbálja megteremteni azokat a feltételeket, amelyek a már kialakult csoportidentitásokat a nemzet átfogó fogalmává kapcsolhatják össze. Az állam kizár néhány csoportot, de általában közvetítőként lép fel a különböző, már létező identitások között, elég hatalmat építve ahhoz, hogy uralkodjon felettük. Más szóval,

ellentétben a

az államnemzetek, az állam többnyire nem próbálja átalakítani a nemzeti közösség fizikai, kulturális, vallási és etnikai jellemzőit. Ezért olyan intézményi berendezkedéseket alakít ki, amelyek képtelenek arra, hogy a kormányzat a csoportidentitások menedzsereként és közvetítőjeként működjön, miközben az állam a nemzetet általános és körülhatároló módon konceptualizálja. A legtöbb esetben az állam képes hatékonyan uralkodni és a nemzet szimbólumait, konceptualizációit, mítoszait és imagináriumait a lakosság nagy részeire ráerőltetni. Célja a különböző csoportok állami intézményekhez való kötése. Az állam rugalmas marad az integráció paramétereit illetően, amelyeket e célból alakít ki. Egy homogénebb nemzeti közösség kiépítése nem jelent sürgető prioritást. A nemzetnek ez a koncepciója és a társfüggőségnek ez a sajátos típusa történelmileg Nyugat-Európa nagy részében alakult ki.

- 3) "Nemzetállamoknak" nevezem azokat a politikai, ideológiai és intézményi egységeket, amelyekben a nemzet fogalma egy már létező identitásra épül. Az állam elpusztítja vagy figyelmen kívül hagyja az alternatív identitásokat, mivel erőt merít abból, hogy elfogadta a nemzet egy preferált és már kialakult definícióját, amely nemcsak képzeletbeli elképzeléseket, hanem a közös identitás konkrét meghatározásait is magában foglalja. Az állam új alapító mítoszokat, szimbólumokat és nemzeti történelmet hozhat létre a nemzeti identitás ösztönzésére, de nem alakítja át a nemzeti ezen elfogadott meghatározásának szerkezetét, összetételét és alapvető jelentését. Az állam nem kívánja megváltoztatni a nemzet fizikai, etnikai, vallási vagy kulturális jellemzőit sem. Inkább épít rá, és annak szenteli magát, hogy megteremtse az azt támogató intézményi keretet. Más szóval, miközben egy adott időpontban számos egymással versengő identitás működik, az állam a kezdetektől fogva egy már létező és felismerhető koncepciót fogad el védjegyeként. A posztkoloniális *állam-nemzet* helyzetektől eltérően a posztkoloniális *nemzetállami* foratókönyvekben az állam egy korábbi gyarmati identitást részesít előnyben, hogy kiépítse intézményeit és előmozdítsa a "nemzeti" egy sajátos változatát. Ahogy az állami bürokráciák terjeszkednek, az állam nyilvánvalóan módosítja ezt az eredeti koncepciót.

tervrajz. Ez az Egyesült Államok esete, és ez vonatkozik a nemzeti identitásépítés európai példáira is (Franciaország és Németország).
 A 2. táblázat a régiókat és az országokat a társfüggőség típusaival hozza összefüggésbe a kiválasztott időszakban.

2. táblázat: A társfüggőség régiói és típusai, 1780-1930 körül.

<u>RÉGIÓ (1780-1930)</u>	<u>ORSZÁGOS ESETEK</u>	<u>A TÁRSFÜGGŐSÉG TÍPUSA (EREDMÉNYEK az 1900-as évek körül)</u>
<u>NYUGAT-EURÓPA</u>	FRANCIAORSZÁG: AZ ÁLLAMNEMZETEK ÉS A NEMZETÁLLAMOK EPIZÓDJAI	A TÁRSFÜGGŐSÉG LEGTÖBB ESETÉT A NEMZETI-ÁLLAMI KIFEJEZÉSSEL RAGADJÁK MEG, DE A TÁRSFÜGGŐSÉG KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSAINAK (ÁLLAM-NEMZET ÉS NEMZET-ÁLLAM) EPIZÓDJAI IS ELŐFORDULTAK.
	NÉMETORSZÁG: NEMZETÁLLAMI EPIZÓDOK, NÉHÁNY KÍSÉRLET AZ ÁLLAMNEMZETISÉGRE	
	OLASZORSZÁG: A NEMZETÁLLAM ÉS AZ ÁLLAMNEMZET EPIZÓDJAI	
	SPANYOLORSZÁG: A NEMZETÁLLAM NÉHÁNY EPIZÓDJA	
<u>DÉL-AMERIKA</u>	ARGENTÍNA KOLUMBIA URUGUAY: NINCSENEK NEMZETÁLLAMOK VAGY NEMZETÁLLAMOK EPIZÓDJAI	A LEGTÖBB TÁRSFÜGGŐSÉG I ESETET A KÖVETKEZŐ KIFEJEZÉSSEL SZOKTÁK ÖSSZEFOGLALNI ÁLLAM-NEMZET

KANADA: (ERŐS EPIZÓDIA NEMZETI ÁLLAM)	EGYESÜLT ÁLLAMOK (RÖVID EPIZÓDOK ÁLLAM-NEMZET)	DOMINANT TÍPUS OF CODEPENDENCY EREDMÉNY: <i>NEMZET-ÁLLAM</i>
--	--	--

A közszolgálat autonómiájának és professzionalizáltságának mértéke minden esetben eltérő volt, de élesebb különbségek figyelhetők meg Dél-Amerika (viszonylag gyenge közszolgálatok, kivéve Uruguayt 1900 után) és Európa között. Az Egyesült Államok történelmének egy jelentős időszakában valahol középen helyezkedett el. Európához hasonlóan itt is kialakult egy magasabb fokú autonómiával rendelkező és a nemzet koncepciójának kialakításában részt venni képes közszolgálat, de ez csak jóval később történt meg.⁶⁹ Kanada csak háttérként került be az 1. táblázatba (fent), és az érvelés szerint inkább nemzetállamnak, mint nemzetállamnak vagy államnemzetnek minősül. Bár Észak-Amerikában voltak állam-nemzet társfüggőségi időszakok, ezeket a dél-amerikai analógiáknál erősebb civil társadalmak nagyrészt eltörölték.

Összefoglalva, az államnemzeti helyzetekben az állam bizonyos csoportok erőteljes kiközösítésével és kiiktatásával, valamint mások erőteljes előnyben részesítésével kényszerítette a lakosságra az identitástudatot. Európához és Amerika többi részéhez hasonlóan ezek az államok többször is népirtási politikát folytattak, amikor a nemkívánatos csoportok számának demográfiai csökkentésére törekedtek. Ami azonban megkülönböztette a dél-amerikai államokat a nemzetállamoktól és bizonyos mértékig a nemzetállamoktól, az az volt, hogy ezek a gyenge államok a semmiből építendő nemzeteket képelték el. Az a kompromisszum, amely a nemzet koncepcióját vezérelte, az volt, hogy minden államnak saját nemzete legyen, és hogy az államoknak és a nemzeteknek etnikai és faji összetételüket tekintve tükrözniük kell egymást. Némileg ellentmondva a köztársasági intézmények és a polgári nacionalizmus közötti kongruenciáról szóló érveknek, ezek az államok elfogadták a köztársasági uralmat és a demokráciát, de a nemzetet az etnikai nacionalizmushoz hasonló módon fogalmazták meg. A

⁶⁹ Az Egyesült Államokban a hadügyminisztérium valóban decentralizált bürokráciát hozott

létre a szövetségi rendszeren belül, ami lelassította a bürokrácia növekedését és professzionalizálódását.

az etnonacionalizmus és a polgári nacionalizmus bérencei együttesen egy hierarchikusan szervezett posztkoloniális nemzeti közösséget hoztak létre, ahol a "szolidaritás horizontális kötelékei", amelyek sokak szerint a nemzet "képzületének" lényeges összetevői, gyengék voltak. Uruguay kivétel maradt az államnemzetek között, és ez az egyik oka annak, hogy szerepel ezekben az összehasonlításokban.

Az 1900-as éveket követően a nemzet befogadóbb koncepciója felé való elmozdulást látjuk, amely a professzionalizálódás és az autonómia terén növekvő közszolgálatl párhuzamosan zajlott. Ez különböztette meg Uruguayt a másik három dél-amerikai esettől, valamint Olaszországtól és Spanyolországtól is.

A nemzetállamok társfüggőségi helyzetében az államnak sikerült létrehoznia egy működő identitástudatot, amely elegendő volt az uralkodáshoz, de nem sikerült teljesen integrálnia a szuverenitásra igényt tartó fontos csoportokat. Az is kudarcot vallott, hogy másokat teljesen kizárjon. Európában ez a fajta kirekesztés és vegyes integráció egyfajta társfüggőséget hozott létre, amelyben több identitást is képviselni vélt ugyanaz az állam. A nemzetállami helyzetekben az állam könnyebben tudta ráerőltetni a nemzeti identitás átfogó értelmét, mivel a nemzet fogalmának megfogalmazása a nemzet már félig-meddig kialakult (gyarmati) felfogására támaszkodott. Az állam a nemzetet egy meglehetősen homogén nyelvi/vallási/intézményi, már létező közösséget tekintve fogalmazta meg. Az itt összehasonlított esetek közül a "nemzetállam" kifejezés az Egyesült Államokra vonatkozik, mivel ez jellemezte a nemzet korai konceptualizálásának és a jelentés későbbi intézményesülésének nagy részét. A nemzetállami társfüggőség fázisait azonban más országokban is megtalálhatjuk (Franciaország, Németország, időnként Olaszország). Emellett, hasonlóan dél-amerikai eseteinkhez, az Egyesült Államokban a nemzet konceptualizációja a nemzetépítés etno és polgári nacionalista stratégiáinak keverékét tartalmazta. Az új világ mentén fekvő amerikai államok olyan nemzeteket konceptualizáltak, amelyek kiközösítették az afroamerikaiakat és általában az afrikaiakat, és amelyek szintén kirekesztették az őslakos közösségeket és számos bevándorló csoportot.

A 2. táblázat azt mutatja, hogy minden régióban a társfüggőség egy domináns típusa alakult ki. Azt is mutatja azonban, hogy ugyanazon a

területen belül is jelentős eltérések vannak.

régióban is előfordult. Ebből a táblázatból legalább három olyan ellenkező értelmű felvetés rajzolódik ki, amelyek a nemzetek és államok egymáshoz való viszonyáról való gondolkodásunk szempontjából következetesek. Az egyik az, hogy a *gazdasági fejlettség különböző szintjein lévő régiókban* (Dél-Amerika, az Egyesült Államok és Európa) *hasonló társfüggőségi epizódokat* találunk. Másodszor, a *gazdasági fejlettség és iparosodás hasonló szintjével rendelkező régiókban* (az Egyesült Államok és Európa) is *különböző típusú társfüggőséget* találunk. Harmadszor, részben megkérdőjelezve a racionális választás elméletének néhány tantételét, a *gyenge államok, amelyeknek nagyon korlátozott nemzetépítési eszközök állnak rendelkezésükre* (Dél-Amerika), *aránytalanul nehezen konceptualizálták a nemzeteket és a nemzeti identitás modelljeit követték.*

Intervenciós változók és régiók

A 2. táblázat a társfüggőség különböző típusait régiókkal és esetekkel kapcsolta össze. A beavatkozó tényezők, az esetek és a társfüggőség különböző típusai közötti kapcsolatot a 3. táblázat mutatja be. A beavatkozó tényezők közé tartoznak:

1) Az állam mennyire tette lehetővé, hogy a nemzeti területen élő (és a modern állam kialakulását megelőző) identitások részt vegyenek a nemzet konceptualizálásában és a jelentés intézményesítésében; 2) az, hogy az uralkodó koalíciók milyen mértékben erőltették rá saját identitásukat a nemzeti identitás konstrukciójára, és 3) az állam ereje a civil társadaloméval szemben, amelyet szokás egy kéttényezős egyenletben ábrázolni, amely az egyik vagy a másik erőssége szerint változik (erős állam-gyenge civil társadalom; gyenge állam-erős civil társadalom; gyenge állam-gyenge civil társadalom és erős állam-erős civil társadalom). Az állam és a civil társadalom közötti egyensúly több ponton is megváltozott, ami befolyásolta a társfüggőség kialakulását.

3. táblázat: Beavatkozó változók, régiók és eredmények

Régió	Közbenső változók	Eredmény és típusa
		Társfüggőség

**Nyugati
Európa**

-A már meglévő csoportok ereje, és
részvételük az államépítésben:

	<p><u>magas</u></p> <p>-Az államalkotók saját identitásuk és a nemzetről alkotott elképzeléseik erőltetésének mértéke: <u>alacsony és közepes</u>. A nemzetépítés állami támogatása a már létező (modern) identitások felhasználásával: <u>magas</u></p> <p>-Az állam és a civil társadalom közötti kapcsolatok az államalkotás idején <u>Erős civil társadalom/erős államok; erős civil társadalom/gyengébb államok</u></p>	<p>Nemzetállamok.</p> <p>Tartalmazza az állam-nemzet és a nemzet-állam társfüggőség eseteit is. A városállamok a modern korban is fennmaradtak.</p>
<p>Dél-Amerika</p>	<p>- A már létező csoportok ereje, a modern nemzeti identitás tudatossága és a nemzetépítésben való részvétel <u>alacsony</u>.</p> <p>- Az állami döntéshozók saját identitásuk és a nemzetről alkotott elképzeléseik erőltetésének mértéke: <u>magas</u>. A nemzetépítés állami támogatása a már meglévő (modern) identitások felhasználásával: <u>alacsony</u>.</p> <p>-Az állam és a civil társadalom közötti kapcsolatok az államalkotás idején <u>Gyenge civil társadalom/gyenge államok</u></p>	<p>Állam-nemzetek</p> <p>Tartalmazza a nemzeti-állami társfüggőség néhány esetét.</p>
<p>Egyesült Államok</p>	<p>-A már létező csoportok ereje, a modern nemzeti identitás tudatossága és a nemzetben való részvétel.</p>	<p>Nemzetállam</p> <p>Tartalmaz néhány esetet a</p>

épület: magas.

<p>-Az állami döntéshozók saját identitásukat és a nemzetről alkotott elképzeléseiket erőltették: <u>magas</u>. A nemzetépítés állami támogatása a már meglévő (modern) identitások felhasználásával: <u>magas</u>.</p> <p>-Az állam és a civil társadalom közötti kapcsolatok: <u>Erős civil társadalom/közepesen erős állam</u></p>	<p>Állam-nemzet társfüggőség</p>
---	---

Következtetések

Számos új elméleti fogalmat vezettem be abban a reményben, hogy hozzájárulhatok a nemzeti identitás, valamint az államok és nemzetek közötti kapcsolatok elméletéhez (*társfüggőség, állam-nemzetek, nemzetek konceptualizálása*). Másokat is újraértelmeztem (nemzetállam, nemzetállamok), és újragondoltam a nemzetek képzeletéről és a hagyományok kitalálásáról szóló érveket. Emellett a nyelvészet és a nyelvfilozófia területéről származó megállapításokat alkalmaztam annak érdekében, hogy hozzájáruljak a nemzetről és a nemzeti identitásról szóló nyilvános diskurzus jellemzőinek jobb megértéséhez. Azzal, hogy azt sugalltam, hogy a nemzet konceptualizációi a *performatívumok* használatán alapulnak, azt állítottam, hogy a nemzetek nagymértékben olyasvalami, amit szavakkal lehet csinálni. Az államok pedig, mint mutattam, kiváltságos helyzetben vannak ahhoz, hogy szavakkal tegyenek dolgokat, mert képesek megteremteni azt, amit Austin "elégéses biztosítékoknak" nevezett, amelyek mellett a performatívumok performálhatnak. Ez azonban csak egy lépést jelentett a nemzeti identitás felépítésében. A nemzeti öntudat kialakulásához az állam és a civil társadalom számos csoportjának részvételével zajló összetett tárgyalási és koalícióalakítási folyamatra is szükség volt. Ez utóbbiak közül hangsúlyoztam, hogy az alkufolyamatban való erejük az alábbiaktól függött

a nemzeti öntudat különböző fokozatait, amelyek az államalakulás és a nemzetépítés idején sajátos csoportidentitásokhoz kapcsolódtak. Ez nagyban hozzájárult az állammal szembeni alkupozíciójuk magyarázatához. Végül azonban az állam által preferált jelentésstruktúrák győzedelmeskedtek. A modern bürokratikus gyakorlatok kínálták a jelentés intézményesüléséhez szükséges intézményi infrastruktúrát.

Végül, majdnem két évtizeddel ezelőtt Charles Tilly utalt az európai államok Amerikával és más régiókkal való összehasonlításának fontosságára, és arra figyelmeztetett, hogy a máshol lévő államokat nem szabad az európai állam utódainak tekinteni: "Ha megmagyarázzuk az európai államok által bejárt különböző utakat, jobban megértjük a mai nem európai államokat. Nem mintha Afrika vagy Latin-Amerika államai most az európai tapasztalatokat ismételnék. Épp ellenkezőleg: az a tény, hogy az európai államok bizonyos módon alakultak ki, majd ráerőltették hatalmukat a világ többi részére, garantálja, hogy a nem európai tapasztalatok eltérőek lesznek."⁷⁰ Az itt bemutatott érvelés megerősíti az állítását, de az államok szerkezetére és erejére való összpontosítás helyett hasonló állítást teszek a társfüggőségről és a nemzeti identitásról.

⁷⁰ Ibid. Pp 16